

Kultuuripärandi- teadlikkuse uuring

Lõpparuanne

Sisukord

Sisukord	1
Lühikokkuvõte.....	2
1. Sissejuhatus	5
2. Kultuuripärandi määratlemine	6
2.1. Mis on kultuuripärand?.....	6
2.2. Kuidas kultuuripärand tekib? Kuidas kultuuripärandist osa saadakse?	8
3. Kultuuripäranditeadlikkuse mõõtmine.....	9
3.1. Miks me peame kultuuripärandiga suhestumist mõõtma?	9
3.2. Kuidas kultuuripäranditeadlikkuse infot kasutatakse?.....	10
3.3. Mida kultuuripäranditeadlikkuse puhul uurida?.....	11
3.4. Mille kohta infot juba kogutakse?	13
3.5. Küsitlusuuringu teemad ja küsitluse läbiviimine.....	18
4. Küsitlustulemused	19
4.1. Kultuuripärandi mõiste	20
4.2. Kultuuripärandist osa saamine.....	21
4.3. Kultuuripärandisse panustamine tulevikus.....	25
4.4. Kultuuripärandi tähtsus ja kasu.....	26
4.5. Kultuuripärandi eest vastutavad osapooled	30
5. Kultuuripäranditeadlikkuse pikaajalise seire korraldamine.....	34
5.1. Pärandibaromeeter	34
5.2. Andmete kättesaadavaks tegemine ja analüüs.....	36
Kasutatud allikad	38
Lisa 1. Küsitlusuuring	41
Lisa 2. Küsitluses osalejad.....	44
Lisa 3. Kultuuripärandi mõistega seonduvad märksõnad.....	48

Lühikokkuvõte

Kultuuripäranditeadlikkuse uuringuga töötati välja ettepanek valdkonna pikaajaliseks seireks, luues alused rahvuskultuuri säilitamise, kaitsmise ja arengu toetamiseks. Kultuuripärandiga seotud tegevustes ja hoiakutes aset leidvate muutuste jälgimine toetab kultuurivaldkonna riikliku arengukava „Kultuur 2030“ elluviimist. Arengukava üheks alaeesmärgiks on tagada, et Eesti kultuurimälu on hoitud ja hinnatud. Alaeesmärgi mõõdikuna on kavandatud kultuuripäranditeadlikkuse mõõtmine, mis aitab kirjeldada, missugust rolli mängib Eesti vaimne ja aineiline kultuuripärand Eesti elanike igapäevaelus ning millised on valdkonna arengusuundumused.

Uuringu tulemusena loodi kultuuripäranditeadlikkuse mõõtmise raamistik, mis on aluseks valdkonna perioodilise seire korraldamisele Eestis. Töö raames viidi Eesti elanike hulgas läbi piirkondlikult ja vanusrühmade lõikes esinduslik küsitlus. Uuringu koostamises osales töörühm, kuhu kuulusid Kultuuriministeeriumi kultuuriväärtuste valdkonna ja strateegiaosakonna esindajad, samuti valdkonnaeksperdid kultuuripärandi organisatsioonidest (Viljandi Kultuuriakadeemia, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Tartu Ülikool). Koostöös mõeldi läbi kogutava info kasutusvajadused, mõõtmises hõlmatud valdkonnad ning ankeet kultuuripäranditeadlikkuse hindamiseks.

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamisel oli aluseks kultuuripärand mõiste avaras tähenduses, sarnaselt Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni (Faro konventsiooni) mõttele. Konventsioonis defineeritakse kultuuripärandit järgnevalt: „Kultuuripärand on minevikust pärinev ressursside rühm, mida inimesed määratlevad, sõltumata selle omandilisest kuuluvusest, oma pidevas muutumises olevate väärtuste, uskumuste, teadmiste ja traditsioonide peegelduse ning väljendusena. See sisaldab kõiki keskkonna aspekte, mis tulenevad inimeste ja kohtade vahelisest vastastikusest mõjust läbi aja“. Uuring hõlmas nii ainelist kui ka vaimset kultuuripärandit, samuti digitaalse ning looduspärandiga seonduvat.

Kaardistusse hõlmati ka erinevad kultuuripärandiga suhestumise aspektid alates pärandi kohta info kogumisest kuni pärandiloomisse panustamiseni. Aspektid hõlmasid pärandiga seotud tegevustes osalemist, pärandiobjektide külastamist, aga ka annetamist või vabatahtlikuna panustamist. Samuti oli olulisel kohal kultuuripärandi tähtsus ühiskonna jaoks eri aspektides.

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamise raamistiku välja töötamisel arvestati küsitluste ja andmetega, mida Eestis juba teostatakse ja koondatakse. Olulisemad on siinkohal näiteks Eesti Statistikaameti kultuurist osa saamise ja Eesti Vabaõhumuuseumi küsitlused. Tuvastati, et senised küsitlused ei ole fookusse seadnud kogu pärandivaldkonda (sh vaimne ja digitaalne pärand) ega vaadelnud kõiki pärandivaldkonna organisatsioone.

Uuringu käigus viidi läbi küsitlus kultuuripäranditeadlikkusega seotud asjaolude hindamiseks. Küsitlusuuringus osales 1002 vastajat erinevatest Eesti piirkondadest. Küsitluse eesmärk oli koguda teavet elanike kultuuripärandiga seotud käitumise ja hoiakute kohta. Nii-öelda abistamata teadlikkuse (spontaanse tuntusega) hindamiseks paluti vastajatel nimetada kolm märksõna, mis nende jaoks kultuuripärandi mõistega seostuvad. Välja toodud märksõnad seostuvad hästi traditsiooniliselt välja kujunenud kultuurivaldkondadega: nt kirjandus, kunst, keel, arhitektuur. Samuti põimuvad vastused erinevate kollektiivse mälu ilmingutega: ajalugu, mälestusmärgid, mälestused, traditsioonid ja kombed.

Enam levinud viisid kultuuripärandist osa saamiseks on küsitlustulemuste kohaselt ehitatud ja looduslike pärandobjektide külastamine. Pigem tagasihoidlik on kultuuripärandiga seotud ühistegevustes osalemine ning vabatahtlikuna kultuuripärandiga seotud tegevustesse panustamine. Kultuuripärandi säilimist toetab rahalise panusega sageli vaid 1% vastajatest, vahel ligikaudu viiendik

vastajatest. Tulevikus kultuuripärandsisse panustamise valmisoleku viisidest olid levinumad sissepääsupileti eest maksmine ning maksude kaudu kultuuripärandsisse panustamine.

Küsitluses koguti andmeid ka kultuuripärandi tegevustes osalemise põhjuste kohta. Olulisemad motiivid on teadmiste ja oskuste rikastamine, kultuuripärandi säilitamine ning sõprade ja lähedastega üheskoos aja veetmine. Kultuuripärandi kohta internetist info leidmiseks kasutatakse küsitluse andmete kohaselt enam Eesti kultuuriasutuste veebilehti ning Eesti kultuuriasutuste sotsiaalmeediakontosid, välismaiste kultuuriasutuste veebilehtedelt ja sotsiaalmeediast otsitakse kultuuripärandi alast harvemini.

Pool vastajatest nõustus täiesti kultuuripärandi tähendust kirjeldava väitega „Kultuuripärand ühendab inimesi“, 43% nõustus mõnevõrra. Nõustumise poolest teisel kohal olev väide oli „Kultuuripärandi säilitamine on ühiskonna jaoks oluline“. Keskmisest mõnevõrra vähem nõustuti väidetega „Kultuuripärandi objekte peab liigse kasutamise/küllastamise eest kaitsma“ (täielikult nõus 14%, pigem nõus 33%) ning „Kultuuripärandi kaitse piirab arengut ja tegutsemisvabadust“.

Mõne nähtuse kultuuripärandiks lugemise otsustajatena peeti sobivaimaks osapooliks valdkonna eksperte, samas peetakse oluliseks ka kultuuripärandiga seotud kogukonna ning muuseumi-, raamatukogu- ja arhiivitöötajate rolli. Eesti kultuuripärandi säilimise eest vastutavaks peeti enam seltse, kogukondi ja valitsusväliseid organisatsioone, samuti iga inimest. Kultuuripärandiga seotud osapooltest usaldatakse enim raamatukogusid, muuseume ja arhiive (91% usaldab pigem või täielikult). Muinsuskaitseametit usaldab täielikult või pigem 79% vastanutest, Kultuuriministeeriumi 68%, kohalikke omavalitsusi vaid 36%.

Päranditeadlikkusega seotud muutuste jälgimiseks on otstarbekaks kasutusele võtta nn pärandibaromeeter, mis toob koondina välja küsimused, mis on seotud arengukava „Kultuur 2030“ eesmärkidega. Sellised on:

- ▶ Vastanute osakaal, kes osalevad sageli vähemalt kolmes kultuuripärandiga seotud tegevuses.
- ▶ Vastanute osakaal, kes pidasid kultuuripärandist osasaamise põhjusena väga oluliseks või pigem oluliseks hea enesetunde saamist.
- ▶ Vastanute osakaal, kes on valmis vähemalt ühel viisil tulevikus kultuuripärandsisse panustama.
- ▶ Vastanute osakaal, kes on nõus tulevikus panustama pileтите jmt eest makstes.
- ▶ Vastanute osakaal, kes on nõus tulevikus panustama makstavate maksude kaudu.
- ▶ Vastanute osakaal, kes on nõus tulevikus panustama raha annetades.
- ▶ Vastanute osakaal, kes nõustuvad täiesti või pigem väitega „Kultuuripärand on minu peres oluline“.
- ▶ Vastanute osakaal, kes nõustuvad täiesti või pigem väitega „Kultuuripärand tõstab elupiirkonna kvaliteeti ja väärtust“.

Küsitluse oluliste tulemuste avalikkusega jagamiseks on otstarbekas kasutada Statistikaameti poolt pakutavaid funktsionaalsusi - valdkondade juhtimislaudu ning Tõetamme rakendust. Selleks, et soodustada küsitlusega kogutud andmete kasutamist erinevates teadus- ja rakendusuuringutes, on soovitatav andmed kättesaadavaks teha Eesti avaandmete teabevärvavas.

1. Sissejuhatus

Ernst & Young Baltic AS koostöös Norstat Eesti AS-iga viis 2022. ja 2023 aastal Kultuuriministeeriumi tellimisel läbi kultuuripäranditeadlikkuse uuringu. Uuringu eesmärk oli töötada välja ettepanek kultuuripäranditeadlikkuse pikaajaliseks seireks, luues alused rahvuskultuuri säilitamise, kaitsmise ja arengu toetamiseks. Uuringu läbiviimisel osales eksperdina Krista Lepik (Tartu Ülikool).

Uuringu fookuses oli elanikkonnaküsitlus, mis toetas järgmiste uurimisülesannetele lahendamist:

- ▶ Eesti elanike teadlikkuse, hoiakute ja hinnangute analüüsimine Eesti kultuuripärandi kohta
- ▶ Eesti elanike käitumise analüüsimine kultuuripärandi hoidmisel ja edasikandmisel
- ▶ Inimeste ootuste ja vajaduste analüüsimine seoses kultuuripärandiga.

Lisaks tehti uuringu käigus ettepanekud andmete avalikustamise kohta ning sarnase uuringu kordamiseks tulevikus, valdkonnas toimuvate arengute jälgimiseks.

Uuringu aruanne koosneb neljast sisulisest peatükist. Peatükis 2 mõtestatakse kultuuripärandi mõiste käesoleva uuringu ning läbi viidud küsitlusuuringu tähenduses. Seejärel kirjeldatakse, milleks kultuuripärandi alast infot kasutatakse ning seoseid juba teostatavate uuringutega. Uuringu 4. peatükis antakse ülevaade olulisematest küsitlustulemustest. Uuringu viimases peatükis tehakse ettepanekud nn pärandibaromeetri kasutuselevõtule ning andmete kättesaadavaks tegemisele.

Läbiviijad tänavad aktiivseid uuringu töörühma liikmeid Viljandi Kultuuriakadeemiast, Eesti Rahva Muuseumist, Eesti Vabaõhumuuseumist ja Tartu Ülikoolist. Samuti panustasid uuringu valmismisse oluliselt Kultuuriministeeriumi töötajad.

2. Kultuuripärandi määratlemine

Selleks, et kultuuripäranditeadlikkuse mõõtmine tugineks arusaadaval pärandikäsitlusel, on järgnevalt kirjeldatud viise kultuuripärandi liigitamiseks ning kultuuripärandi tekkimise mehhanisme.

2.1. Mis on kultuuripärand?

Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitleva Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni (nn Faro konventsioon) artiklis 2 defineeritakse kultuuripärandit järgnevalt: „Kultuuripärand on minevikust pärinev ressursside rühm, mida inimesed määratlevad, sõltumata selle omandilisest kuuluvusest, oma pidevas muutumises olevate väärtuste, uskumuste, teadmiste ja traditsioonide peegelduse ning väljendusena. See sisaldab kõiki keskkonna aspekte, mis tulenevad inimeste ja kohtade vahelisest vastastikusest mõjust läbi aja“. Vabariigi Valitsuse korralduse „Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitleva Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni heakskiitmine“ eelnõu seletuskirja kohaselt on käsitletud kultuuripärandit võimalikult avarana, et katta kõiki aspekte, mida inimesed võiksid pärandina määratleda (lk 4). Kultuuripäranditeadlikkuse uurimisel on selguse huvides siiski asjakohane esitada mõned konkreetsemad kultuuripärandi alaliikide määratlused, mis aitavad meil piiritleda käesoleva uuringu haaret.

Eesti seadusandluses defineeritakse kultuuripärandit eeskätt muinsuskaitseseaduses:

- **Aineline kultuuripärand** on inimtekkelised või inimese ja looduse koosmõjul tekkinud esemed ja keskkonnad, millel on ajalooline, arheoloogiline, kultuuriline või esteetiline väärtus (muinsuskaitseseaduse § 4 (1)).
- **Vaimne kultuuripärand** on põlvest põlve edasi antavad tavad, esitus- ja väljendusvormid, teadmised, oskused ning nendega seotud tööriistad, esemed, artefaktid ja kultuuriruumid, mida kogukonnad, rühmad ja mõnel juhul üksikisikud tunnustavad oma kultuuripärandi osana ning hoiavad elavas ja loovas kasutuses (muinsuskaitseseaduse § 5 (1), mis omakorda tugineb UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile).

Ainelise ja vaimse kultuuripärandiga haakub tihedalt mõiste **dokumendipärand**. Dokumendina mõistetakse säilitatavat ja tavaliselt ka teisaldatavat „analoog- või digikujul informatsiooni ja kandjat, millele see on salvestatud“ („Soovitus, mis käsitleb dokumendipärandi, sh digitaalsel kujul, säilitamist ja ligipääsu sellele“, lk 2), sh raamatuid, käsikirju, arhiive ja audiovisuaalset sisu (IFLA, 2022). Nagu kultuuripärandi puhul on ka dokumendipärandi puhul määrav selle oluline ja kestav väärtus kogukonna, kultuuri, rahvuse või inimkonna jaoks tervikuna, ning selle kahjustumine või hävimine oleks suur kaotus“ („Soovitus, mis käsitleb dokumendipärandi, sh digitaalsel kujul, säilitamist ja ligipääsu sellele“, lk 2) - seda enam, et teinekord võib mingi osa vaimsest kultuuripärandist ollagi säilinud ainult dokumendipärandi kaudu. Dokumendipärandiga tegelevad erinevad mäluasutused, näiteks arhiivid, raamatukogud, muuseumid jt haridus-, kultuuri- ja teadusasutused (samam, lk 2).

Seoses infoühiskonna arenguga tuleb siin aruandes eraldi määratleda **digitaalne pärand**, mis hõlmab kultuurilisi, hariduslikke, teaduslikke ja haldusressurse, aga ka tehnilisi, juriidilisi, meditsiinilisi ja muid andmeid, mis on digitaalselt loodud või siis olemasolevatest analoogsel kujul esinevatest objektidest digitaalseks muudetud (UNESCO digitaalse pärandi säilitamise harta, Konsa (2019) tõlge). Väärrib rõhutamist, et digitaalse pärandi definitsioonis on „pärand“ esitatud omakorda „kultuuripärandist“ avaramas tähenduses, seetõttu on asjakohane käsitleda digitaalse kultuuripärandina eeskätt digitud või digitaalsena loodud kultuuripärandi objekte. Ka „Kultuuripärandi digiteerimine 2018-2023“

tegevuskavas on pärandi digiteerimisel määratletud prioriteetsetena Eesti mäluasutustes säilitatavad dokumendid, trükised, fotod, esemed, kunst ja filmid (lk 12).

Kultuuripärandile väga lähedased mõisted on Eestis **rahvakultuur** ja **pärimuskultuur**. Neist esimese puhul peetakse silmas „neid kultuurivorme, mis pole seotud professionaalse (elukutselise, ametialase) tegevusega ega ole elatusvahendiks, vaid millega inimesed tegelevad oma vabast ajast ja vabast tahtest“ (Rüütel ja Tiit 2005, lk 10). Rahvakultuur on seega „rahva argielus ja pidupäevil avalduv pärimuslik ainelise ja vaimse kultuuri, kommete ning ühiskondlike institutsioonide kogum“ (EE 7. kd., lk 674). Rahvakultuuri on määratletud kui „kollektiivset etnilis-keeelisel tasandil edendatavat vaimset ja materiaalselt traditsioonidest kantud loometegevust, mis on seotud pärimuskultuuri edasiandmisega, hobitegevusega (kunstilise isetegevuse, sugupu-, kodu- ja looduse uurimisega jms) ning vabaharidusega“ (Aarelaid 1998:6 Rüütel ja Tiit 2005, lk 10 kaudu). Pärimuskultuur on osa rahvakultuurist, jagunedes „omakorda materiaalseks ja vaimseks rahvaloominguks ehk folklooriks. Folkloori alamliigid on rahvaluule ja -muusika, rahvatantsud ja -mängud, rahvausund ja -kombestik, rahvameditsiin jm rahvatarkused. Need on tihedalt seotud materiaalse ehk ainelise pärimuskultuuriga, kuhu kuuluvad rahvapillid, rahvarõivad, rahvapärane käsitöö, taluarhitektuur jne“. (Rüütel ja Tiit 2005, lk 10) Nimetatud näidete põhjal on näha, et pärimuskultuuri võib lugeda kultuuripärandist kitsamaks mõisteks, kuna pärimuskultuur on „eelkõige eestlaste talupojakultuurile viitav“ (Kuutma 2007). Kultuuripärandi kontseptsiooni puhul, ehkki olulisel kohal on „minevikust pärit ressursid“, tuleb arvestada aga pärandiloome protsessi pideva toimumisega ning igaühe õigusega panustada kultuuripärandi rikastamise (Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon, artikkel 4).

Lähedastest mõistetest vajab selgitamist ka **pärandkultuur**: eelmiste põlvkondade poolt pärandatud või pärandunud eluviisi märgid maastikul. Pärandkultuuri alla mahuvad riiklikult aktsepteeritud kaitseväärtusega kinnismuistised: linnamäed, kalme- ja asulakohad, muinaspõllud, riikliku kaitse all olevad hiie- ja ohvripuud ning ohvrikivid, pärimustega seotud allikad, kuid ka vanad metsateed, mahajäetud talukohtade õuepuud, keldrite ja aedade jäänukid, turbalõikamise kohad, lubjaahjude varemed jpm. Pärandkultuur ei hõlma ainult talupojakultuuri jälgi, selle alla mahuvad ka piimapukid, tehiskivikangrud maaparandusobjektidel, põlised metsasihid, aga ka esimese maailmasõja aegsed kraavid ja kindlustused, Kaitseliidu ajaloolised lasketiirud, metsavendade punkrid ning nõukogude sõjaväest Eestisse jäänud militaarsed märgid. Oma koht on pärandkultuuris ka ajaloolistel kohanimedel, mida rahvasuus on antud teedele, sihtidele, kõrgendikele jm-le. Kuna nii kultuuripärandi kui ka ainelise kultuuripärandi uuemates mõistetes käsitletakse kultuuripärandit tihedalt seostatuna looduspärandiga (vt ka UNESCO „Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon“), väärivad pärandkultuuri kõrval tähelepanu ka **pärandkooslused ja -maastikud**. Pärandkooslused on „põlised inimtekkelised poollooduslikud kooslused, eelkõige puisniidud, alvarid, luhahainamaad, rannaniidud, aga ka teised karja- ja heinamaad, kus inimõju on piirdunud vaid niitmise ja karjatamisega.“ (PKÜ tegevus...). Pärandkooslused moodustavad osa pärandmaastikust (Tarang 2007, lk 10) - kuna pärandmaastik sisaldab nii pärandkooslust kui ka -kultuuri, on sel ühtaegu nii bioloogiline kui ka kultuuriline väärtus. (Tarang, 2007, lk 9-10)

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamine hõlmab ainelist, vaimset ja digitaalset kultuuripärandit, dokumendipärandit ning maastikul säilinud pärandkultuuri märke.

2.2. Kuidas kultuuripärand tekib? Kuidas kultuuripärandist osa saadakse?

Kultuuripärandi piiritlemisel tekib kergesti küsimus, millal saab mingist objektist (näiteks dokumendist) kultuuripärand. Erinevates käsitlustes on pärandilooma määratlemisel ühiseks jooneks pärandilooma „käsitlemine sotsiaalse konstruktsioonina ja protsessuaalse iseloomu rõhutamine“ (Konsa 2017, lk 496). Seega on pärandilooma protsessi haaratud osalised need, kes määratlevad kultuurilised nähtused või objektid kultuuripärandina (Margry 2011, lk 336). Kuivõrd pärandilooma protsess on paratamatult mingil määral subjektiivset valikut hõlmav ning võib halvemal juhul keskenduda konkreetsetes ajas ja ruumis aktsepteeritud teemadele (Margry 2011, lk 336), on kultuuripäranditeadlikkuse pikaajalise ja järjepideva hindamise kavandamisel oluline silmas pidada Faro konventsiooni laadseid avaramaid lähenemisi.

Pärandilooma toimub erinevatel ühiskonnatasanditel (Konsa 2017), üksikisikust rahvusvaheliseni, kuid isiklikul tasandil või perekonnas määratletavasse (kultuuri)pärandisse üldiselt teised tasandid ei sekku. Kogukonna tasandil pärandi tunnistamisega tegeleb seevastu aga hulgaliselt osapooli: kogukond (eriti selle aktiivsem osa) ja kohalikud organisatsioonid, samuti omavalitsused ja riigivõim, pärandispetsialistid ja välisekspertid, kes teevad arengukavasid, nõustavad jms (Konsa 2017, lk 502). Kogukonnast laialatuslikuma mõjuga on kohalik omavalitsus, kes määrab planeeringute või muude haldusaktide kaudu kohaliku tasandi pärandi, näiteks miljööväärtuslikud hoonestusalad ja kohalikul tasandil kaitstavad loodusobjektid (Konsa 2017, lk 504). Avaliku huvi olemasolu korral on võimalik säilitada teatud objekte ka riiklikul tasandil ning rahvusvaheliste organisatsioonide (nt UNESCO) kokkulepete või konventsioonide alusel (Konsa 2017, lk 505). Kohalik, riigi ja rahvusvaheline tasand on need, millel määratakse võimusuhted: kes on need institutsioonid ja eksperdid, kellel on „õigus rääkida“ pärandi nimel (Konsa 2017, lk 508). Samamoodi on pärandi määratlemisel oluline roll teadlastel – spetsialistidel ja ekspertidel, kes vastavalt oma kompetentsidele kultuuripärandit ühe või teise vaatenurga alt käsitlevad (Konsa 2017, lk 508). Kokkuvõttes on kultuuripärandil seosed kõigi ühiskondlike tasanditega, samuti on kultuuripärandi eestkõnelejate profiil mitmekesine.

Faro konventsioon annab meile veel ühe juhtlõnga kultuuripärandi mõtestamiseks, s.o **pärandi kogukonna** mõiste: „inimesed, kes väärtustavad kultuuripärandi teatud aspekte, mida nad soovivad avaliku tegevusvõrgustiku kaudu säilitada ja tulevastele põlvkondadele edasi anda“ (artikkel 2). Eestis tegelevad oma pärandiga teadlikult traditsioonilised kogukonnad (Lõuna-Eesti kogukonnad, saared, vene vanausulised), religioossed kogukonnad ning ka linnaosade ja asumite kogukonnad (Konsa 2017, lk 503). Lisaks nendele peamiselt geograafiliselt piiritletud või etnilistele kogukondadele tuleb siinkohal arvestada ka praktikakogukondadega (Wenger 1998), mis tegutsevad (sageli just) pärimuskultuuri kandjate ja hoidjatena kõikjal üle Eesti. Praktikakogukondi iseloomustavad kolm olulist joont: tegutsemine ühise eesmärgi nimel, vastastikused sidemed seovad kogukonna liikmed jagatud identiteediga grupiks, aja jooksul ühiselt tegutsedes kogunevad ühised ressursid (rutiinid, sõnavara, stiilid, artefaktid jms) (Wenger 1998, lk 2). Praktikakogukondade olulisust kultuuripärandiga tegelemisel (erinevate geograafiliste ja etniliste kogukondade kõrval) kinnitavad ka akadeemilised uuringud (nt Adell jt 2015, Fusté-Forné ja Nguyen 2018).

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamine käsitleb nii riiklikku kui ka kohalikul ja kogukonna tasandil väärtustatavat kultuuripärandit. Samuti hõlmab hindamine isiklikku pärandiloomes osalemist.

3. Kultuuripäranditeadlikkuse mõõtmine

3.1. Miks me peame kultuuripärandiga suhestumist mõõtma?

Lisaks avarale kultuuripärandi määratlemisele nihutab Faro konventsioon piire kultuuripärandi väärtustamisel. Faro konventsiooni seletuskirjas juhatakse tähelepanu tõsiasjale, et „olemasolevad kultuuripärandiga seotud konventsioonid käsitlevad kultuuripärandit enamasti asja või nähtusena, millele on omistatud teaduslik, esteetiline või mõni muu väärtus ning mida tuleb seetõttu säilitada asja enda pärast. Faro konventsiooni lähtekoht on, et kultuuripärandi väärtust võib mõõta ka selle panuse järgi, mida pärand annab juurde inimeste ellu. Perspektiivi selliselt seades jõutakse järeldusele, et pärandi säilitamine, väärtustamine ja kasutamine ei ole mitte tänapäevase elu väheoluline tegevus, vaid vastupidi – tänapäevases ühiskonnas on kultuuripärand inimeste igapäevaelu oluline osa ja elukvaliteedi parandaja.“ (lk 3) Sarnasele järeldusele on jõutud paljudes uuringutes, mis käsitlevad kultuuripärandi mõju ühiskonnale.

Kultuuri või kultuuripärandiga suhestumine mõjutab inimeste elukvaliteeti positiivselt, toetades muuhulgas emotsionaalset ja materiaalselt heaolu, sotsiaalseid sidemeid ja kuuluvustunnet, vähendades stressi ning võimaldades meeldivalt keskkonnaga suhestuda (Battis-Schinker jt 2021, Galloway 2006, McLean 2006, Reilly, Nolan, Monckton 2018, lk 7, Taçon ja Baker 2019). Hoolimata teatud erinevustest pärandiliikide lõikes võib kultuuripärand toetada kohaliku või rahvusliku identiteedi tugevdamist (McLean 2006), luua sotsiaalset kapitali (Battis-Schinker jt 2021) ning säilitada sidet ja ammutada teadmisi eelmiste põlvkondade elu kohta (Neljandik 2007). Kultuuripärandil on tuvastatud ka positiivne mõju konkreetsetele inimgruppidele, nt eakate (Galloway 2006), linnaelanike (Battis-Schinker jt 2021) heaolule. Kultuuripärandi tutvustamine toetab piirkonnas majandust, võimaldades pakkuda tööd enamatele inimestele (Shimray 2019). Veel enam, iga kultuuripärandiga otseselt seotud töökohaga kaasneb ca 26,7 kultuuripärandiga kaudselt seonduvat töökohta (Jagodzińska jt 2015, lk 154).

Hoolimata kõigist kasuteguritest, mida kultuuripärandist osa saamine inimestele pakub, ei tähenda kultuuripärand majanduslikus mõttes piiramatut ressursi. Nii pärand ise, pärandikogukond kui ka kohalik elanikkond võivad vajada kaitset kultuuripärandit hõlmavat paika tabava massiturismi ehk turistlikuks muutumise eest (Jeon, Kang ja Desmarais 2016, Paadam ja Ojamäe 2021) eest. Samuti, kuigi üleilmastumine ja sotsiaalsed muutused loovad tingimusi kogukondadevaheliseks uuendatud dialoogiks, võivad need olla koos sallimatusega ohuks vaimsele kultuuripärandile, põhjustades pärandi kadu (vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon). Nii peame ka siin uuringus pöörama tähelepanu kultuuripärandi ja ühiskonna liikmete vastastikmõjudele, konkreetsemalt teadlikkusele võimalikest mõjudest kummalgi suunal.

Hoolimata kultuuripärandi positiivsetest mõjudest viidatakse uuringutes ka barjääridele kultuuripärandi kasutamisel või kultuuris osalemisel. Kultuurist osa saamisele pühendatud kolme senise Eurobaromeetri uuringu (European Cultural Values 2007, Cultural Access and Participation 2013, Cultural Heritage 2017) kohaselt on levinuimateks takistusteks kultuuripärandist osa saamisel ajanappus, huvipuudus ja kallis hind. Kultuuripärandi liigiti võivad need barjäärid olla mõnevõrra erineva tähtsusega (nt kallis hind takistab ligipääsu etenduskunstidele ja kinoküllastustele (Cultural Access and Participation 2013)). Nendele kolmele olulisele takistusele järgneb aga kõigis kolmes Eurobaromeetri uuringus infopuudus: viimases, kultuuripärandile fookuseeritud uuringus viitab infonappusele veerand vastanutest (Cultural Heritage 2017). Ka Eestis läbi viidud konkreetsete kultuuripärandi valdkondade uuringud toovad aja- ja huvipuuduse ning kalli hinna kõrval olulise probleemina välja teadlikkuse. Näiteks „Eesti Folkloorinõukogu arengukava 2021-2025“ kohaselt ei

taju inimesed folkloori oma igapäeva elu osana, samuti on pärimuskultuuriga seotud inimeste (pärandikandjate ja -hoidjate) töö vähe nähtav. Ka „Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mittekülastajate uuring“ (2018) toob välja olulise vajakajäämise: 73% vastajatest ei oska anda hinnangut raamatukogu kodulehtedele, sellele, kui informatiivsed ja huvipakkuvad nad on, sest inimesed pole neile sattunud, neid leidnud ega kasutanud (lk 89). Mõtlemapanevaks võib pidada ka tendentsi, et kuigi kultuuripärandi digiteerimisele pööratakse riiklikul tasandil suurt tähelepanu, on raamatukogude e-katalooge või andmebaase kasutanud 16% uuringus osalenutest (lk 79), muuseumikogusid internetis aga vaid 6% vastanutest (lk 16). Ehkki kultuuripärandi puhul nähakse selle mõju majandustegevuse toetamisele, on ka Eesti ettevõtete teadlikkus muuseumide ja raamatukogude pakutavatest teenustest madal: uuringus osalenud ettevõtete hulgas oli palju neid, kes ei olnud rahul senise teavitustegevusega ega osanud hinnata nende mäluasutuste pakutavaid võimalusi (lk 27 ja 40).

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamisel saab käsitleda ka pärandiga seotud tähendusi ja hoiakuid, mis on sisendiks pärandi kaitsega seotud poliitika kujundamisel ning valdkonna arengu suunamisel.

3.2. Kuidas kultuuripäranditeadlikkuse infot kasutatakse?

Uuringu käigus kaardistasime viisid, kuidas kultuuripäranditeadlikkuse kohta kogutavat infot kasutatakse. Näiteks ootavad osapooled, et küsitluse tulemused pakuksid mõõdikuid valdkonna arengukava eesmärkidele, mis seni puuduvad. Loodetakse, et andmestik looks ülevaate avalikkuse teadlikkusest, aidates erinevatel organisatsioonidel oma teenuseid ja kommunikatsioonitegevusi paremini suunata. Suuremas pildis leitakse ka, et kogutud infol võiks olla võimendav efekt teadustegevusele. Allolevas tabelis on kirjeldatud kultuuripäranditeadlikkuse alase info kasutusviise ja sellest tulenevaid sisuootusi.

Tabel 1. Näiteid kultuuripäranditeadlikkuse info kasutusviisidest

Osapool	Tegevus	Eesmärk
Kultuuri-ministeerium	haldab valdkonna arengukava mõõdikuid	andmaks ülevaadet valdkonna arengust ja kavandamiseks valdkonna eelarvet.
Kultuuri-ministeerium	suunab valdkonna arengut	edendamaks ligipääsu kultuuripärandile.
Kultuuri-ministeerium	kujundab valdkonna organisatsioonide riigi kui omaniku ootused	riiklike eesmärkide saavutamiseks.
Kultuuri-ministeerium	analüüsib kultuuripärandi tähendust sihtrühmade kaupa	suunamiseks valdkonna arengut ja edendamaks kultuuripärandist osasaamist.
Valdkonna organisatsioonid	vajavad ülevaadet teadlikkusest ja ootustest	edendamaks pakutavaid teenuseid.
Valdkonna organisatsioonid	vajavad teavet kultuuripärandiga seotud tegevustes osalejate ja mitteosalejate ning nende motiivide kohta	kujundamiseks, sihitamiseks ja kommunikeerimaks paremini pakutavaid teenuseid ning suunamiseks paremini saadaolevaid ressursse.

Osapool	Tegevus	Eesmärk
Valdkonna organisatsioonid	vajavad teavet kultuuripärandiga seotud tegevustes osalejate ja mitteosalejate ning nende motiivide kohta	saamaks tagasisidet enda tegevuste ja selle mõju kohta.
Ülikoolid, teadlased	vajavad alusandmeid	teadustöö läbiviimiseks.
Kultuuri- ministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooni- ministeerium	vajavad andmeid digipärandi kasutamise kohta	uue digitegevuskava koostamiseks (mida digitaliseerida, kuidas digipärandit kättesaadavaks teha, millised on sihtrühmade ootused).
Kohalikud omavalitsused	vajavad infot valdkonnas toimuvate muutuste kohta	arengute ja ressursikasutuse suunamiseks enda vastutusala piires.
Pärandi- kogukonnad	vajavad infot valdkonnas toimuvate muutuste kohta	teadlikkuse ja kommunikatsiooni kavandamiseks.

3.3. Mida kultuuripäranditeadlikkuse puhul uurida?

Kultuuripärandist osa saamine on väga mitmetahuline, mistõttu töötatakse valdkonna käsitlustes asjakohane lähenemine sageli välja iga kord eraldi vastavalt uurimise eesmärgile. Nii teadmiste, hoiakute kui ka kavatsetud ja tegeliku käitumise osas võtab elanike seoseid kultuuripärandiga laiapõhjaliselt kokku nn ICET-mudel, mis pöörab tähelepanu järgmistele tegevustele.

1. **Informatsioon** (*information*), mis sisaldab nii kultuuri enda kui ka kultuuriga seotud praktilise info hankimise, kogumise ja levitamise seotud tegevusi.
2. **Kommunikatsioon ja kogukonnad** (*communication and community*), mis on seotud suhtlusega teiste kultuurist osasaajate ning autoritega.
3. **Kultuurist osa saamine ja kultuuriväljendus** (*enjoyment and expression*), mis on seotud ühest küljest näituste, kunstisündmuste ja teiste kultuurilise väljenduse vormide nautimisega, aga teisalt kultuuri praktiseerimisega vabal ajal või näiteks veebisisu loomisega. Statistikklassifikaator ESSnet-CULTURE (2012) jagab need kultuurist osa saamise ja kultuuriväljenduse praktikad omakorda kolmeks (lk 240-241):
 - 3.1. amatöörina praktiseerimine, vabal ajal kultuuriga tegelemine (nt rahvakunstikollektiivis osalemine);
 - 3.2. külastamine või osa saamine mis iganes meediumi vahendusel (külastamine võib toimuda nii kohapeal kui ka virtuaalselt (nt raamatukogud, muuseumid);
 - 3.3. sotsiaalne osalemine ja vabatahtlik tegevus. Osadel juhtudel kattub sotsiaalne osalemine ja vabatahtlik tegevus amatöörina praktiseerimisega (nt teatri, koori puhul klubi või grupi liikmeks olemine), osadel juhtudel viitab sotsiaalne osalemine mingis grupis ühiselt teemasse suhestumisele (vrld kollektioneerimine vs. muuseumisõprade ühing, vabatahtlik tegevus, teiste juhendamine);
 - 3.4. annetuste tegemine.

4. **Tehingud** (*transaction*), mille abil soetatakse endale kultuuripärandid (kunstiteoseid, raamatuid, CD-sid jms) ja ostetakse või broneeritakse üritustele pileteid (ESSnet-CULTURE (2012), lk 402-403).

Kontseptuaalselt on kultuuripäranditeadlikkuse uurimisel kasulik pöörduda reklaamipsühholoogiast tuntud bränditeadlikkuse või margiteadvuse käsitluste poole. Käsitlus toetab uuritava teema raamistamist olukorras, kus kultuuripärandi mõiste ja mõne konkreetse tegevuse arvamine või mitteamine pärandi hulka kuuluvaks võib inimeseti varieeruda. Bränditeadlikkuse definitsioon viitab nimelt sellele, kuivõrd tunneb tarbija reklaamitavat objekti, suudab seda ära tunda, hinnata, meenutada, seostada teiste objektidega ja omaenda elu seikadega (Bachmann, 2009: 108). Tuntus väljendub sealjuures:

- ▶ **spontaanse tuntusena** (spontaneous awareness, unaided recall) - küsitletav oskab peast nimetada mingi ala brände (Kuusik jt, 2010: 196; Powell, Groves ja Timos, 2011: 126), kusjuures juhul, kui uuringus osalejad mainivad mõnd brändi uuringus kõige enamatel juhtudel, on tegemist domineeriva tuntusega (top-of-mind recall) (Powell, Groves ja Timos, 2011: 126);
- ▶ **toetatud tuntusena** (aided recall) - küsitletav tunneb ära talle mainitud brände (Powell, Groves ja Timos, 2011: 128), sh nähes brändi nime või visuaalset kujundit (Kuusik jt, 2011: 195).

Uuritavale nähtusele hinnangute andmisega seostuvad hoiakud, s.o „omandatud valmidus reageerida teatud objektide suhtes mingil kindlal soosival või mittesooisival viisil“ (Kuusik jt, 2010: 99), mis võivad tekkida „üldjuhul isiklike kogemuste baasil või arvamusiidrite või etalongruppide eeskujul“ (Kuusik, jt 2010: 99). Hoiakute-teadmiste omavahelisi suhteid on käsitletud pisut erinevalt (vrdl Ajzen, 1991; Dubois, 2010), siin uuringus eristame eeskätt:

- ▶ kognitiivset hoiakute komponenti, mis sisaldab teadmisi ja uskumusi,
- ▶ afektiivset hoiakute komponenti, mis sisaldab emotsioone ja hinnanguid, ning
- ▶ konatiivset hoiakute komponenti, mis viitab käitumiskavatsustele (Kuusik jt, 2010: 99).

Üldiselt tasub silmas pidada, mida teadlikkuse uurimisel soovatakse saavutada - nt teatud soovitud käitumist - sel juhul võivad teadmised ja hoiakud teiste käitumisele suunata soovile mingil moel ise käituda, mis omakorda võib mõjutada reaalsel käitumist või praktikaid (Ajzen, 1991; Kuusik jt, 2010: 99; Powell, Groves ja Timos, 2011). Eelnevalt mainitud madal teadlikkus kultuuripärandi vallas viitab arenguruumile nii kultuuripärandist osa saamise (ja selle kaudu elanike elukvaliteedi parandamise) kui ka meie ühise kultuuripärandi hoidmise ja kaitse alal. Tulevikku vaatavalt on olulised ka Eesti elanike ootused ja vajadused kultuuripärandi suhtes (kuidas asjad võiksid tulevikus olla, mida oleks vaja teha, et kultuuripärandile paremini ligi pääseda).

Teadmiste seostamine hoiakute ning (kavatsetud) käitumisega on lisaks ohtratele akadeemilistele uuringutele haridusteaduste, sotsioloogia, rahvatervise jpt valdkondades leidnud kasutust ka varasemates teadlikkusele pühendatud indeksuuringutes.¹

¹ Vt nt Päästametiga seotud uuringud (<https://www.rescue.ee/et/uuringud>), Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuring 2020 (<https://envir.ee/media/2091/download>).

3.4. Mille kohta infot juba kogutakse?

Kultuuripäranditeadlikkuse uurimisel on võimalik tugineda teatud aspektide puhul andmetele, mida ühel või teisel moel juba kultuurist või kultuuripärandist osa saamise kohta kogutakse. Juhul, kui see on võimalik, tuleks hoiduda sama või sarnase info kogumisest eri küsitlustes ning eelistada eri allikatest pärineva info kooskasutust. Samas kaasnevad eri allikatest pärineva info analüüsimisega sageli piirangud andmete võrdlemisele.

Kultuuripäranditeadlikkusega on oluliselt seotud **Eesti Statistikaameti poolt regulaarselt seiratav kultuurielus osalemise** (ehk kultuuri tarbimise praktikate) andmestik², mis hõlmab:

- ▶ kultuurielus osalemist (viimase 12 kuu jooksul), hõlmates sh kultuuripärandi valdkondadest kultuurimälestise, käsitöösündmuse, raamatukogu, muuseumi, kunstigalerii külastamist,
- ▶ kultuurisündmuste ja -asutuste külastamise sagedust ja peaesmärki,
- ▶ teatri külastamist ja lavastuse liiki (esinemine viimase 12 kuu jooksul),
- ▶ kontsertide külastamist ja muusikažanri liiki (esinemine viimase 12 kuu jooksul),
- ▶ kino külastamist ja filmižanri liiki (esinemine viimase 12 kuu jooksul),
- ▶ raamatukogude külastamise statistikat ning peamisi eesmärke,
- ▶ peamisi infoallikaid kultuurisündmuste kohta info hankimisel,
- ▶ interneti vahendusel kultuuri- või meediateenuste kasutamist (viimase 12 kuu jooksul).

Eesti Statistikaamet kogub regulaarselt ka infot:

- ▶ teatrite, muuseumide ja kinokülastuste arvu või külastuste osakaalu kohta (1000 elaniku kohta),
- ▶ raamatukogude puhul lugejate, laenutuste ja külastuste kohta (sh virtuaalsete külastuste kohta),
- ▶ rahvakultuuri harrastajate, kollektiivide, juhendajate ja juhtide kohta,
- ▶ spordiharrastajate arvu kohta.

Kultuuripäranditeadlikkuse hindamine hõlmab erinevaid kultuuripärandist osasaamise viise, sealhulgas pärandiloomesse panustamist. Kuigi kultuuripärandi mõiste määratlemine ei ole hindamise põhifookuseks, aitab spontaansed ja abistatud tuntuse mudel mõista, mida kultuuripärandi osaks loetakse ja mida mitte.

„Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus“ hõlmab ülevaadet erinevatest loomemajanduse valdkondadest, paigutades kultuuripärandi ühise nimetaja alla muuseumid, raamatukogud ja käsitöö. Oma spetsiifikast lähtudes hõlmab loomemajanduse olukorra uuring kultuurist osa saajate puhul infot siseturu tarbimismahu ja teenuste ekspordi kohta. Uuringut teostab keskmiselt nelja-aastase perioodilisusega Eesti Konjunktuuriinstituut, tellijateks on aastate jooksul olnud Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus.

Konkreetsematest uuringutest väärivad kindlasti ära märkimist SA Eesti Vabaõhumuuseum tellimisel Kantar Emori läbi viidud uuringud. „Avalikkuse teadlikkus Eesti Vabaõhumuuseumist ja hoiakud maaehituspärandi teemavaldkonna suhtes“ (2021) käsitleb mitmekesiselt erinevaid teadlikkusega seotud teemasid:

² Vt nt https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__kultuur__kultuurielus-osalemine/KUT021

1. **Teadlikkus** muuseumidest, millele keskenduvad spontaanse ja aidatud tuntuusega seotud küsimused
2. Muuseumide ja kultuuripärandi väärtustamisega seotud **hinnangud** ning Eesti Vabaõhumuuseumi kui brändi iseloomustavad väited, sh
 - ▶ huvi tundmine eesti talurahvakultuuri vastu
 - ▶ vanade majade korrastamise või taastamise puhul nende traditsioonilise väljanägemise säilitamise vajadus
 - ▶ väide, et riik peaks senisest rohkem toetama maaelu arengut
 - ▶ muuseumide huvipakkuvus kultuuriasutustena
 - ▶ oma juurte ja päritolu väärtustamine
3. Muuseumide ja kultuuripärandiga seotud **praktikad**
 - ▶ sh eesti ajaloost või rahvakultuurist raamatute lugemine
 - ▶ pärandihoiuga seotud organisatsiooni töös osalemine
 - ▶ mõne rahvakalendri tähtpäeva tähistamine
 - ▶ rahvakultuurialasel koolitusel osalemine ja
 - ▶ koduloo või sugupuu uurimine

Just kultuuripärandi väärtustamise ja praktikatega seotud küsimused selles uuringus on oma sisult senistest uuringutest kõige lähemal sellele, mida käesolevas uuringus peame vajalikuks kultuuripäranditeadlikkuse puhul uurida.

Samuti kogutakse mastaapselt Eesti elanikkonna kohta andmeid **Eesti muuseumide ja elamuskeskuste tuntuse ja maine** uuringus (2022), mis sisaldab SA Eesti Vabaõhumuuseumi lisaosa. Lisaks muuseumide ja elamuskeskuste külastamisega seotud praktikatele (viimati ja viimase 12 kuu jooksul külastamine, infoallikad ning ülevaade sellest, kellega koos muuseumi külastati) pööratakse siin tähelepanu ka käesoleva uuringu seisukohalt olulisele **teadlikkusele**, mida peegeldavad muuseumide spontaanne ja aidatud tuntus.

Senised regulaarsed küsitlused hõlmavad vähem kultuuripärandiga seotud tähenduste ning kogukondliku ja isikliku pärandiloomega seonduvat. Vaja on leida viise eri seotud uuringutega kogutava info koondamiseks, et hõlbustada selle kasutamist.

Eesti kultuuripärandi teemat on käsitletud eelnevalt ka Eurobaromeetri kultuuriteemalistes uuringutes, millest kõige asjakohasem on **Special Eurobarometer 466 "Cultural Heritage"** (2017). See uuring pöörab tähelepanu erinevatele teadmistele ja hinnangutele ühest küljest laiemalt Euroopa kultuuripärandi, aga teisest küljest ka kohaliku kultuuripärandi väärtustamise kohta. Kultuuripärandi mõju elukvaliteedile ja identiteedile, kultuuripärandi seosed turismi ja majandusega, aga ka kultuuriline mitmekesisus, globaliseerumine ja kultuuripärandi kaitse eest vastutamine on teemad, mille kohta uuritakse hinnanguid. Teine oluline teemadevaldkond puudutab kultuuripärandiga seotud praktikaid: alates kultuuripärandi läheduses elamisest ja seotusest erinevate kultuuripärandi valdkondadega (tarbija, aga ka kultuuripärandi edasikandjana) kuni kultuuripärandist või -sünnimusest osa saamise praktikateni ja kultuuripärandile ligipääsuks interneti kasutamiseni.

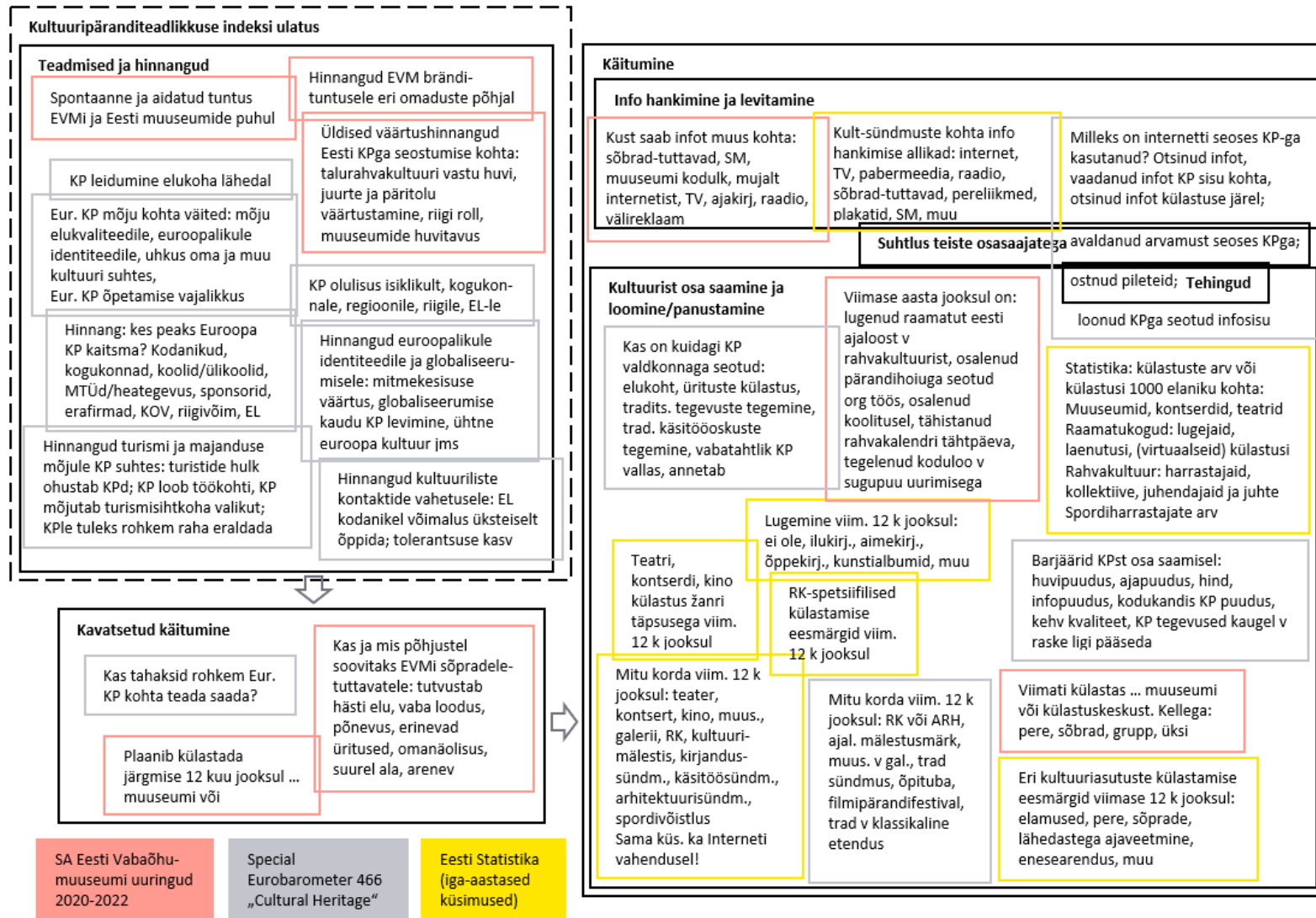
Vähesel määral sisalduvad eelkõige ehituspärandiga seotud teemad ka Rahandusministeeriumi juhtimisel korraldatavas **elanike rahulolu-uuringus**, mis viidi küsitlusuuringuna läbi 2020. aastal ja mida korrati täiendatud meetodika alusel 2022. aastal. 2020. aasta tulemused on leitavad nii

portaalil minuomavalitsus.fin.ee kui ka Statistikaameti statistikaportaalil. Küsitluse tulemused on esinduslikud omavalitsuste lõikes, mis toetab andmete kasutamist kohaliku arengu suunamisel. Uuring hõlmab miljööväärtsliku ehitatud keskkonna olulisusega seonduvaid küsimusi.

Kokkuvõttes võib öelda nende erinevate kultuuripärandiga seonduvate uuringute puhul, et kahepeale kokku katavad Vabaõhumuuseumi uuring ja nimetatud Eurobaromeetri uuring küllalt kenasti ära kultuuripärandiga seonduvad teemavaldkonnad, kuid esineb ka puudujääke:

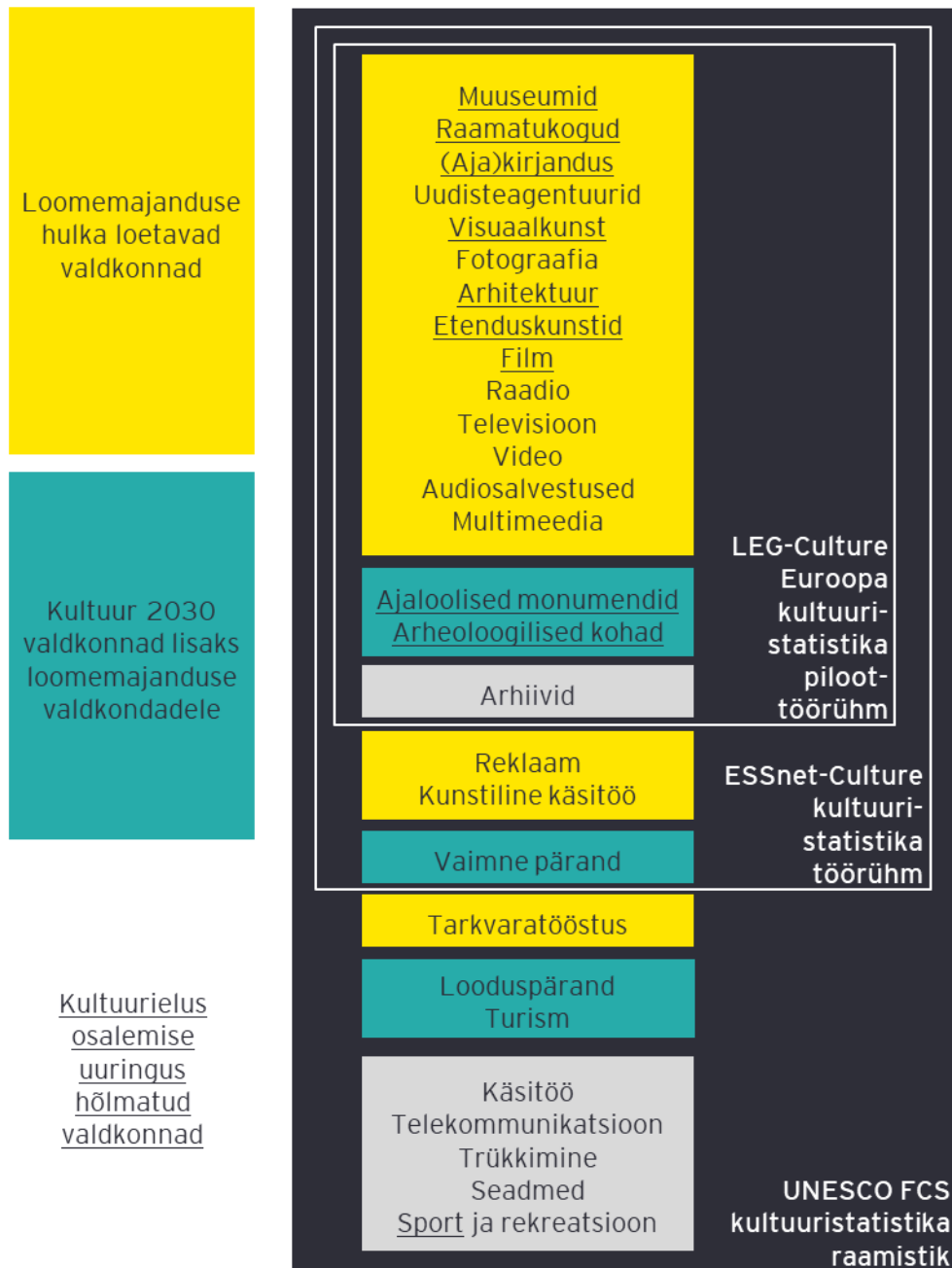
- ▶ Vabaõhumuuseumi poolt läbi viidav avalikkuse teadlikkuse uuring keskendub peamiselt SA Eesti Vabaõhumuuseumile, samuti mõnevõrra Eesti muuseumidele ja maaehituspärandile. Kultuuripärand on siin käsitletud eeskätt läbi pärandikaitse prisma. Pärandi mõju majandusele ja tööhõivele või globaliseerumise mõjusid see uuring ei puuduta.
- ▶ Special Eurobarometer 466 „Cultural Heritage“ (2017) teemadering on tuntavalt institutsionaliseeritud, n-ö ülalt alla lähenemine, otsides küll hinnanguid küsimustele n-ö suurte probleemide kohta (kultuuripärandi mõju majandusele ja tööhõivele, globaliseerumine ja kultuuride mitmekesisus), kuid jättes tähelepanuta isiklikud vaated kultuuripärandile, mida puudutab põhjalikumalt Vabaõhumuuseumi uuring.
- ▶ Mõlema uuringu puhul on rõhk pigem ainelisel kultuuripärandil ja selle (tunnetatavatel) mõjudel.

Seniste Eesti kultuuripärandist osa saamist puudutavate uuringute küsimused võtab kokku alljärgnev joonis.

Joonis 1. Kultuuripärandist osa saamise uuringud Eestis. Joonisel: KP - kultuuripärand. Allikas: uuringu autorid

Alljärgnev joonis näitab kultuurivaldkondade äramärkimist Eesti olulisemates kultuurivaldkonna käsitlustes võrrelduna Euroopa ja UNESCO raamistikega (ESSnet-CULTURE (2012), lk 54). Alla joonitud valdkonnad on kaetud Statistikaameti uuringus kultuurielus osalemise kohta (ehk valdkonnad, mida uuritakse kultuuritarbijate puhul). Kollaka taustaga on esitatud loomemajanduse valdkonnad („Eesti loomemajanduse...“), sinaka taustaga arengukavas „Kultuur 2030“ käsitletud kultuurivaldkonnad, mida ei ole kaetud loomemajanduse uuringus.

Joonis 2. Kultuuriliste domeenide võrdlus Euroopa ja UNESCO raames. Joonise aluseks on ESSnet-CULTURE (2012)

3.5. Küsitlusuuringu teemad ja küsitluse läbiviimine

Küsimustiku koostamisel lähtuti uuringu käigus välja töötatud teemavaldkondadest. Oluline sisend kultuuripäranditeadlikkuse küsitlusinstrumendi välja töötamisel oli Soomes kasutatav kultuuribaromeetri küsimustik³, mis hõlmab käesolevas uuringus läbiviidud küsitlusega sarnaseid teemavaldkondi (Kantar 2021). Küsitlusankeedis kaetud teemad on toodud allolevas tabelis.

Tabel 2. Kultuuripäranditeadlikkuse küsitluse teemavaldkonnad

Kultuuripärandist osasaamise praktikad
Kultuuripärandi tähendus ja kasu isiklikul tasandil
Kultuuripärandi tähendus ja kasu ühiskonna tasandil
Institutsioonide roll kultuuripärandi määratlemisel ja hoidmisel
Kultuuripärandi hoidmisse panustamise viisid
Hoiakud kultuuripärandi suhtes
Kultuuripärandi kohta info hankimine

Küsimustiku koostamiseks viidi läbi kolm töögrupi arutelu, mille käigus said Eesti kultuuripärandi eksperdid, poliitikakujundajad ja -rakendajad anda tagasisidet küsimustikule, teha muudatusettepanekuid ning aidata sättida ankeedi rõhuasetusi.

Küsitlustöö viidi läbi eesti ja vene keeles Norstati küsitlusprogrammis nii Norstati telefoniküsitluskeskuses Valgas kui Norstati eelvärvatud vastajate paneelis veebis. Metoodikat on täpsemalt kirjeldatud lisas 1, kus on toodud soovitusel ka järgmise küsitlusuuringu läbiviimiseks.

³ <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/julkaisut/kulttuuriperintobarometri>

4. Küsitlustulemused

Uuringu käigus viidi läbi küsitlus kultuuripäranditeadlikkusega seotud asjaolude hindamiseks. Küsitlusuuringus osales 1002 vastajat erinevatest Eesti piirkondadest. Küsitluse eesmärk oli koguda teavet elanike kultuuripärandiga seotud käitumise ja hoiakute kohta. Ankeedis küsiti ka respondendi erakondlikku eelistust.

Viimaste aastakümnete jooksul on kultuuripärandi tähendusväli märkimisväärselt laienenud, hõlmates kõikvõimalikku inimtekkelist või inimese ja looduse koosmõjul tekkinud ainelist ja vaimset pärandit. Tähelepanu on pööratud (Konsa 2017) ka sellele, et sisuliselt saab pärandi mõtestamise protsessi panustada väga erinevatel tasanditel: igaüks isiklikult, aga ka kogukonna liikmena, rääkimata erinevatest kohaliku omavalitsuse või riigi tasandi organisatsioonidest, mis tegelevad otsesemalt või kaudsemalt kultuuripärandiga. Taoliste organisatsioonide vahendusel kultuuripärandi tutvustamine toetab kohalikku majandust, kuid ühtlasi ka kultuurist osasaajate emotsionaalset ja materiaalist heaolu. Samas on oluline, et kultuuripärand liigse kasutamise tõttu ei kannataks (nt massiturismi tõttu). Võimalik, et kõige kriitilisema tähtsusega juhtlõng kultuuripärandi mõtestamisel on aga pärandikogukonna või pärimuskultuuri kandjate kaudu kultuuripärandi säilitamine ja edasi andmine, s.o oma pärandiga teadlik tegelemine, selle elavana hoidmine.

Uuringu tulemused aitavad üldiste kultuuripärandiga seotud suundumuste taustal tõlgendada Eesti elanike teadlikkust kultuuripärandist, pöörates ühtlasi tähelepanu erinevatele hoiakutele ning võimalikele kaalutlustele seoses kultuuripärandiga. Kogutud andmete alusel on võimalik kultuuripärandiga seotud asutustel paremini suunata oma kommunikatsiooni ning planeerida erinevaid tegevusi. Suhtumist kultuuripärandisse, sh kultuuripäranditeadlikkust on eelnevalt kaardistatud kõrvuti teiste Euroopa Liidu maade elanikega Eurobaromeetri kultuuripärandi uuringus (Cultural Heritage 2017), mis pakub tänu võrreldavale valimile (Eestist osales Eurobaromeetri uuringus 1007 vastanut) ja osaliselt kattuvatele küsimustele (vt vahearuandes joonis 1) arvestatavat võrdlusmomenti kultuuripärandiga seotud küsimustes.

Kultuuripäranditeadlikkust uurides võeti vaatluse alla erinevad kultuuripärandiga seotud teadmisi ja uskumusi, emotsioone ja hinnanguid ning võimalikke käitumiskavatsusi kirjeldavad aspektid. Küsimusi seniste reaalse kultuuripärandi tarbimist puudutavate praktikate kohta hõlmati küsitluses vähemal määral, kuna kultuurielus osalemist (sh kultuurielus osalemist takistavaid barjääre) seirab regulaarselt Statistikaamet kultuuris osalemise uuringus. Nii on praktikakesksete küsimuste puhul tähelepanu just kultuuripärandispetsiifilistel teemadel: näiteks, kui sageli tähistatakse rahvakalendri tähtpäevi, panustatakse vabatahtlikuna kultuuripärandisse jms. Siinkohal tulid selgelt esile teatud üldistavate väidete vormis küsimused, millele võrdlemisi suurel hulgal küsitluses osalejaist oli raske vastata. Kultuuripärandi kaitse või hoidmine ja nende tegevuste rahastamine (küsimus nr 13), aga ka vastajat huvitava kultuuripärandi kohta info leidmise lihtsus (küsimus nr 14), küsimused kultuuripärandi regionaalse mõju kohta olid need, millele „Raske öelda“ vastusevariandi valis vähemalt 15% küsitletuist. Väitega „Eesti ettevõtted rakendavad kultuuripärandit piisavalt majandusliku lisaväärtuse loomiseks“ ei osanud suhestuda 35% vastanuist, kõige keerulisemaks osutus aga väide „Tean, kuidas kanda hoolt minu valduses olevate kultuuripärandi objektide eest“ - sellele küsimusele valis vastusevariandi „Raske öelda“ koguni 38% vastanuist. Taoliste keerukamate küsimuste puhul võib oletada, et kuna kokkupuude kultuuripärandiga selle erinevates vormides on enamikel vastanuist võrdlemisi ebaregulaarne, samuti kui ei ole parasjagu päevakorda tõusnud mõni aktuaalne kultuuripärandi säilimist või kaitsmist sisaldav (meedia)sündmus, ongi üldistele kultuuripärandi kohta arvamus avaldamist eeldavatele küsimustele keeruline vastata.

„Raske öelda“ vastuste kõrge osakaal küsimuses, mis puudutab kultuuripärandi majanduslikku lisaväärtust, on võrreldav „Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mitte külastajate uuringu“

(2018) tulemustega, mille kohaselt on Eesti ettevõtete teadlikkus muuseumide ja raamatukogude pakutavatest teenustest madal. Suurt „Raske öelda“ vastuste osakaalu väitele „Tean, kuidas kanda hoolt minu valduses olevate kultuuripärandi objektide eest“ võib aga selgitada mitu nüanssi: näiteks see, millisenä mõtestab konkreetne vastaja kultuuripärandi objekte, mil määral on respondent pärandile mõelnud ja kas tema valduses on kultuuripärandi objekte.

Küsitluse tulemused annavad ülevaate Eesti elanike arvamustest ja kogemustest, võimaldades tuvastada andmetes mustreid ja trende ning teha järeltõnu valdkonna arengu suunamiseks. Järgmistes alapeatükkides on kirjeldatud küsitluse üldised tulemused, peamised leiud ja suundumused andmetes.

4.1. Kultuuripärandi mõiste

Ankeedi esimeses küsimuses paluti kultuuripärandi tähendusruumi mõistmiseks uuringus osalejatel välja tuua kuni kolm märksõna, mis nende jaoks kultuuripärandiga seostuvad. Tegemist on nii-öelda abistamata teadlikkusega (spontaanse tuntusega), mis kirjeldab mõiste tähendust vastaja jaoks ilma tausta avamata. Üldjoontes seostuvad uuringus osalejate arusaamad kultuuripärandist võrdlemisi traditsiooniliselt välja kujunenud kultuurivaldkondadega: nt kirjandus, kunst, keel, arhitektuur. Samuti põimuvad vastused erinevate kollektiivse mälu ilmingutega: ajalugu, mälestusmärgid, mälestused, traditsioonid ja kombed – kultuuripärand on „vana“, kuid hõlmab endas ajaproovile vastu pidanud „väärtusi“. Nii eesti kui ka vene keeles enam esinenud märksõnade võrdluses (vt lisa 3) on näha, et üldjoontes mahub 30 enam esinenud märksõna hulka mitmekesine valik kultuuripärandi väljendusi: nii seoses ainelise kui ka vaimse kultuuripärandiga, dokumendipärandiga, aga ka rahva-, pärimus- ja pärandkultuuriga. Vaid digitaalne (kultuuri)pärand on see, mis esmapilgul vastajale kultuuripärandi mõistega ei seostu. Eestikeelsed vastajad mõtestavad kultuuripärandit mõnevõrra enam läbi rahvakultuuri ja pärandkultuuri: rahvarõivad, rahvatants, rahvalaul, aga ka loodus ja erinevad looduslikud pühapaigad, ühendava sündmusena paistab silma laulupidu. Venekeelsed vastajad toovad aga eestikeelsete vastajatega võrreldes sagedamini esile mälestusmärke (mille seotust eeskätt II maailmasõja sündmustega kinnistab märksõna „Память о победе над фашизмом советским народом“ („Fašismi üle saavutatud nõukogude rahva võidu mäletamine“)) ning tunduvalt vähem rahvakultuuriga seonduvat. Siinkohal on kohane meenutada, et uuringu läbiviimise eel on meedias olulise teemana olnud üleval just nõukogudeaegsete mälestusmärkide teisaldamine.

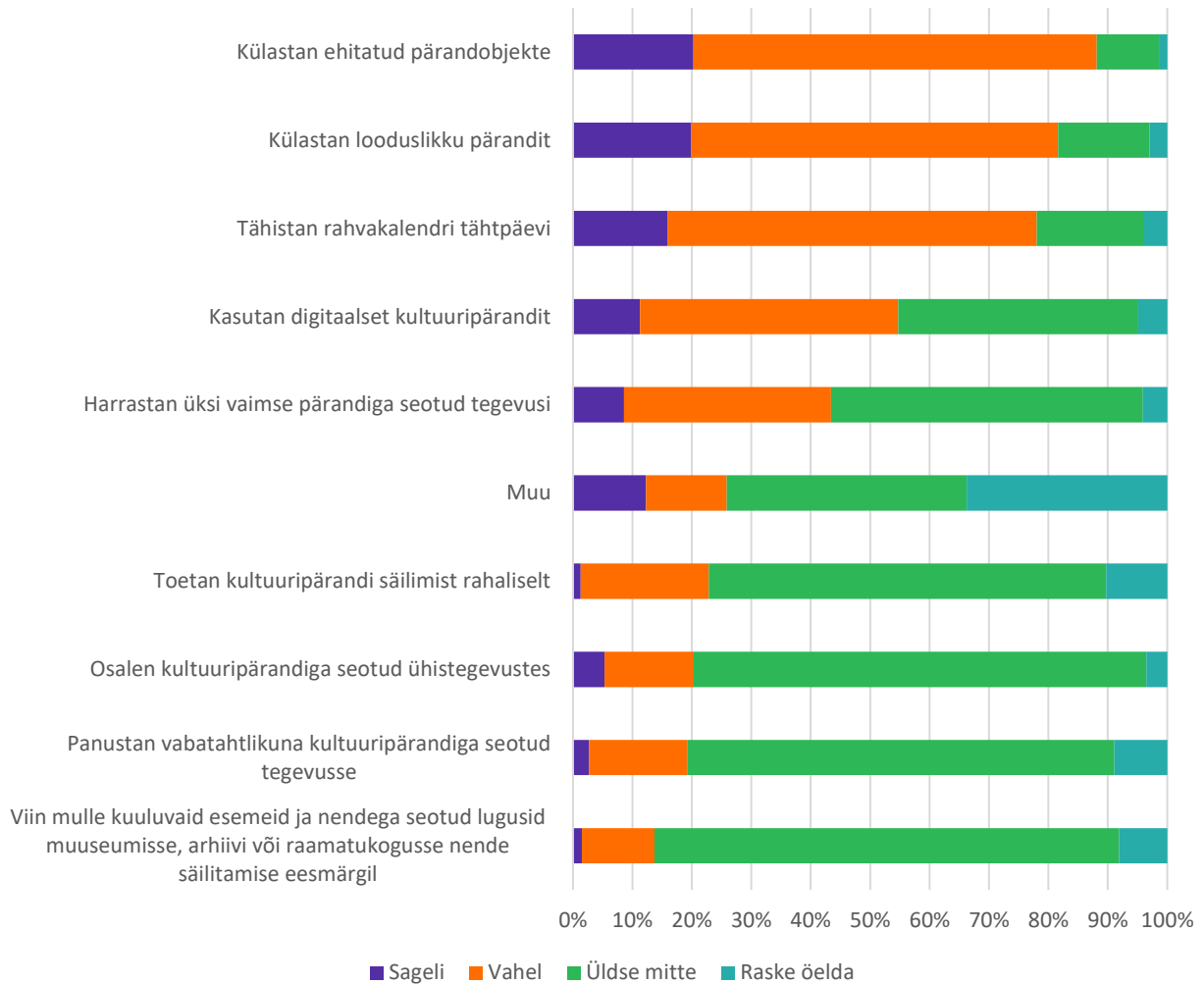
Nii on kultuuripärandit mõtestavate märksõnade käsitlemise taustal põhjust pöörata tähelepanu küsimustele, mis peegeldavad vastaja meie- või omanikutunnet kultuuripärandiga seoses – keda usaldatakse kultuuripärandi hoidmisel, mil määral tuntakse uhkust kultuuripärandi üle jms. Samas tuleb arvestada, et kui avatud vastustega küsimuses kultuuripärandiga seostuvate märksõnade kohta küsida, on meil võimalik teada saada küll selle kohta, mida vastaja spontaanselt „kultuuripärandi“ all silmas peab, kuid need märksõnad võivad, ent ei pruugi olla tingimata meeles järgnevatele, üldisemalt kultuuripärandiga seotud küsimustele vastamise ajal.

Pidades silmas vabalt andmete sisestamisel ette tulevaid sünonüüme, käändeid ning muutuvaid mitmuslikke lõppe, on märksõnade kõrvutamisel andmeid esmalt puhastatud. Nii on puhastatud märksõnade puhul sõnapilve tarbeks kokku arvatud näiteks rahvarõivad ja rahvariided; maalikunst ja maalid; vanad kombed, kombes ja kombestik; raamatud ja trükised; kujud ja skulptuur; laulupeod ja laulupidu. Harvadel juhtudel on moodustatud siin tabelis ka üldistavaid märksõnu: nii hõlmab rahvustoit ka sõnu kama, leib, toit.

või raamatukokku (78% ei vii kunagi); kultuuripärandiga seotud ühistegevustes osalemine (76% ei osale kunagi); vabatahtlikuna kultuuripärandiga seotud tegevustesse panustamine (72% ei panusta kunagi).

Kultuuripärandi säilimist toetab rahalise panusega sageli väga väike osa vastajatest (1%), vahel ligikaudu viiendik vastajatest (22%). Ligikaudu kaks kolmandikku vastajatest (67%) ei toeta kultuuripärandi säilimist rahaliselt.

Kui sageli Te osalete järgmistes tegevustes?

Joonis 5. Kultuuripärandiga seotud tegevustes osalemine. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

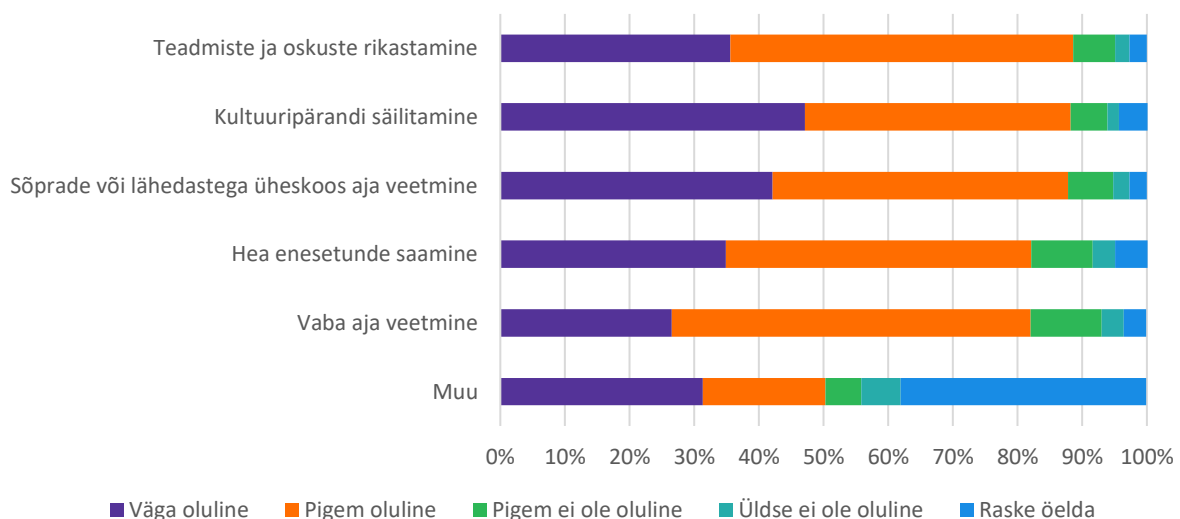
Kultuuripärandiga seotud tegevuste uurimisel pakkusime ankeedis välja erinevaid tegevusi puudutavaid vastusevariante, jättes välja muuseumide ja raamatukogude küllastamise, kuivõrd need kajastuvad Statistikaameti kultuurielus osalemise uuringus. Ehitatud pärandobjektide või loodusliku pärandi küllastamine on kõigi vastanute lõikes levinuimad viisid kultuuripärandist osa saamisel (vastavalt 88% ja 82% kõigist vastanuist), sellele järgneb rahvakalendri tähtpäevade tähistamine (78% kõigist vastanuist). Kultuuripärandiobjektide küllastajate osakaal on eriti kõrge 55–74-aastaste hulgas, pärast seda aga, 75-aastaste ja eakamate hulgas, on kultuuripärandi küllastajate osakaal võrreldes kõigi teiste vanusegruppidega kõige madalam. Küsimusele „Miks see nõnda on?“ on pelgalt statistika põhjal mõnevõrra raske vastata. Eurobaromeetri uuringus paigutatakse need kolm vanusegruppi (55–64, 65–74 ja 75+) kõik ühte gruppi, kelle jaoks peamised takistused kultuuripärandist osa saamisel on

(kõrge) maksumus ja huvipuudus (Cultural Heritage 2017, lk 61). Teiste Euroopa Liidu liikmesmaadega võrreldes (keskmiselt 12%) tuuakse Eesti puhul enim välja keerulist ligipääsu (20% vastanuist) kultuuripärandi objektidele, mis võib samuti pigem eakamate hulgas olla kultuuripärandi külastamist takistavaks teguriks (Cultural Heritage 2017, lk T15).

Omäl käel digitaalse kultuuripärandi kasutamine (55% vastanuist) ja üksi vaimse pärandiga seotud tegevuste harrastamine (43%) on samuti võrdlemisi levinud. Kõige vähem osaletakse aga tegevustes, mis eeldavad enamal või vähemal määral ise kultuuripärandisse panustamist: nt esemeid või lugusid mäluasutustesse viies (14%) või vabatahtlikuna (19%). Keskmisest oluliselt enam torkavad esemete või lugudega panustajate puhul siiski silma vähemalt 65-aastased vastajad, vähem aga kuni 44-aastased vastajad. Esemete või lugudega panustamine ja ka teatud esemete usaldamine mäluasutustele võib olla isiklikult otstarbekas valik, samuti soosivad eakaltel lugude kogumist tihtipeale ka mäluasutused (vt nt Valme 2018). 65-aastaste ja vanemate hulgas on keskmisest enam levinud ka üksi vaimse pärandiga seotud tegevuste (nt traditsiooniline puutöö, enda perekonna või piirkonnaga seotud pärandi uurimine) harrastamine. Vabatahtlikuna panustamise puhul paistavad silma aga 15-24-aastased (24% vastanutest panustavad) ja 65-74-aastased (30% vastanutest panustavad): inimesed, kes ei ole veel või enam tööellu aktiivselt sukeldunud ning on erinevatel põhjustel vabatahtlikutööst huvitatud.

Küsitluses koguti andmeid ka kultuuripärandi tegevustes osalemise põhjuste kohta. Vastajatel paluti hinnata erinevate osalemise põhjuste tähtsust nende jaoks (skaalal väga oluline ... üldse mitte oluline). Ulatuslikke erinevusi kultuuripärandist osasaamise eri põhjuste olulisuse vahel küsitlustulemused ei näidanud: võrreldaval määral peeti vastajate poolt motiivideks oluliseks teadmiste ja oskuste rikastamist (nii arvab 89% uuringus osalenuist), kultuuripärandi säilitamist (88% osalenuist) ning sõprade ja lähedastega üheskoos aja veetmist (88% osalenuist). Muudest motiividest mõnevõrra vähem tähtsustusi hea enesetunde saamine ja vaba aja veetmine (kumbki 82% vastanuist).

Kui olulised on Teie jaoks järgmised põhjused kultuuripärandiga seotud tegevustes osalemisel?

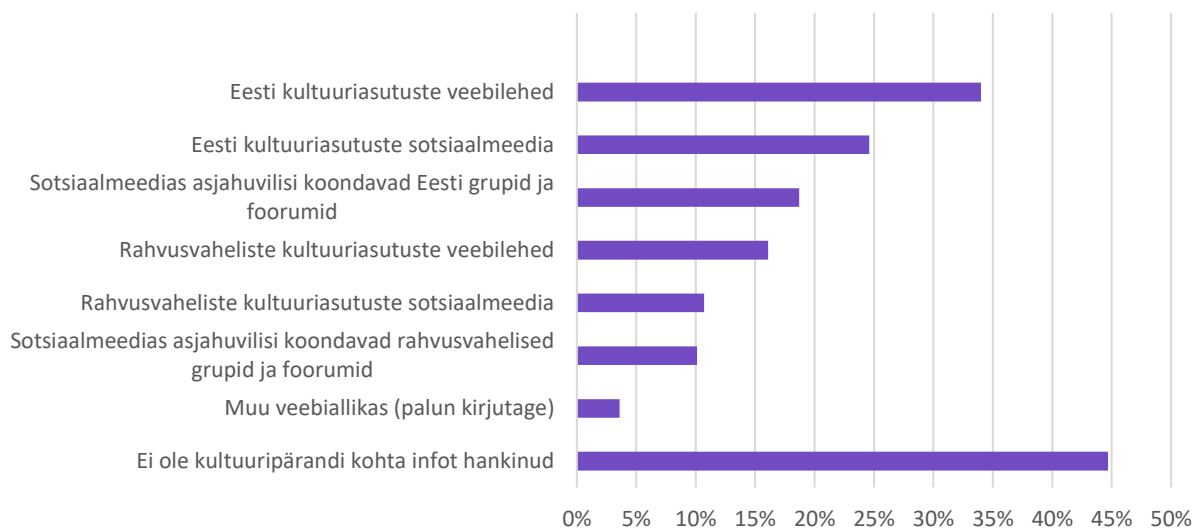
Joonis 6. Kultuuripärandi tegevustes osalemise põhjused. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Lähema analüüsi käigus välja selgitatud kultuuripärandiga seotud tegevuste vanuselised erisused näitavad, et teiste vanusegruppidega võrreldes toetab kultuuripärandiga tegelemine ühel või teisel

moel rohkem just vanemaaliste ja eakate heaolu. Võrreldes teiste vanusegruppidega on 55-aastaste ja vanemate hulgas enam neid, kes leiavad, et kultuuripärandiga seotud tegevustes osalemine annab neile hea enesetunde ja et kultuuripärand ühendab inimesi. Suisa 93% 75-aastastest ja vanematest vastanutest leiab, et hea enesetunde saamine on nende jaoks kultuuripärandiga tegelemisel väga oluline või pigem oluline ning 55-aastaste ja vanemate hulgas leiab vähemalt 98% vastanutest, et kultuuripärand ühendab inimesi. Sõprade või lähedastega üheskoos aja veetmine on 65-aastaste ja vanemate hulgas oluline 84%-le vastanutest, mida on mõnevõrra vähem kui nt 25-44-aastaste vanusegruppides, kus seda pidas oluliseks üle 90% vastanutest.

Seoses kultuuripärandist osa saamisega küsiti ankeedis eri internetiallikate kasutamise kohta kultuuripärandi alase info hankimiseks. Enim märkisid vastajad, et on teabeallikana kasutanud Eesti kultuuriasutuste veebilehti (34% vastanutest). Populaarsuselt teiseks interneti teabeallikaks kultuuripärandi alase info hankimisel on Eesti kultuuriasutuste sotsiaalmeediakontod (25%). Välismaiste kultuuriasutuste veebilehtedelt ja sotsiaalmeediast otsitakse kultuuripärandi alast infot vähem kui sarnastest Eesti allikatest.

Missuguseid veebiallikaid olete kasutanud kultuuripärandi kohta info hankimiseks (näiteks COVID19-piirangute ajal)?

Joonis 7. Kultuuripärandi kohta informatsiooni hankimine (% vastanutest). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Varasemates kultuuri tarbimise või kultuuripärandiga seotud uuringutes on kultuurist või kultuuripärandist osa saamise barjääradena tüüpiliselt esile toodud ajanappust, huvipuudust ja kallist hinda, neile järgneb aga infopuudus (Cultural Heritage 2017, lk 5). Kultuuripärandile üle veebi ligi pääsemise teadlikkust peegeldab ka „Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mittekülastajate uuring“ (2018), mille kohaselt ei oska 73% vastajatest anda hinnangut raamatukogu kodulehtedele, sellele, kui informatiivsed ja huvipakkuvad nad on, sest inimesed pole neile sattunud, neid leidnud ega kasutanud (lk 89). Ka Eurobaromeetri kultuuripärandi uuringus (Cultural Heritage 2017, lk T16) on nende Eestist pärit vastajate hulk, kes on vastanud küsimusele „Kas olete kasutanud interneti viimase 12 kuu jooksul mõnel alljärgneval kultuuripärandiga seotud eesmärgil?“ vastusevariandiga „Mitte ühelgi eesmärgil“, võrdlemisi kõrge: 39% (Euroopa Liidu keskmine on veelgi kõrgem, 43%). Käesolev uuring kinnitab Eurobaromeetri tulemusi: 34% vastanuist on eelnevalt kasutanud kultuuripärandi kohta info hankimiseks Eesti kultuuriasutuste veebilehti ja 25% vastanuist on pöördunud Eesti kultuuriasutuste sotsiaalmeediakanalitesse. Välismaistest veebiallikatest otsitakse kultuuripärandi

kohta infot vähem. 45% vastanutest vastas, et ei ole kultuuripärandi kohta infot hankinud. Kultuuripäranditeadlikkust uurides soovitame selle küsimuse puhul täiendada viimati mainitud vastusevarianti „Ei ole kultuuripärandi kohta internetist infot hankinud“ (rõhuga internetil), kuid varasemad uuringud kinnitavad siiski meie tulemusi selles osas, et nii Eesti kui ka välismaiste kultuuriasutuste poolt pakutava kultuuripärandi kohta info hankimine veebis on arvatust vähem levinud.

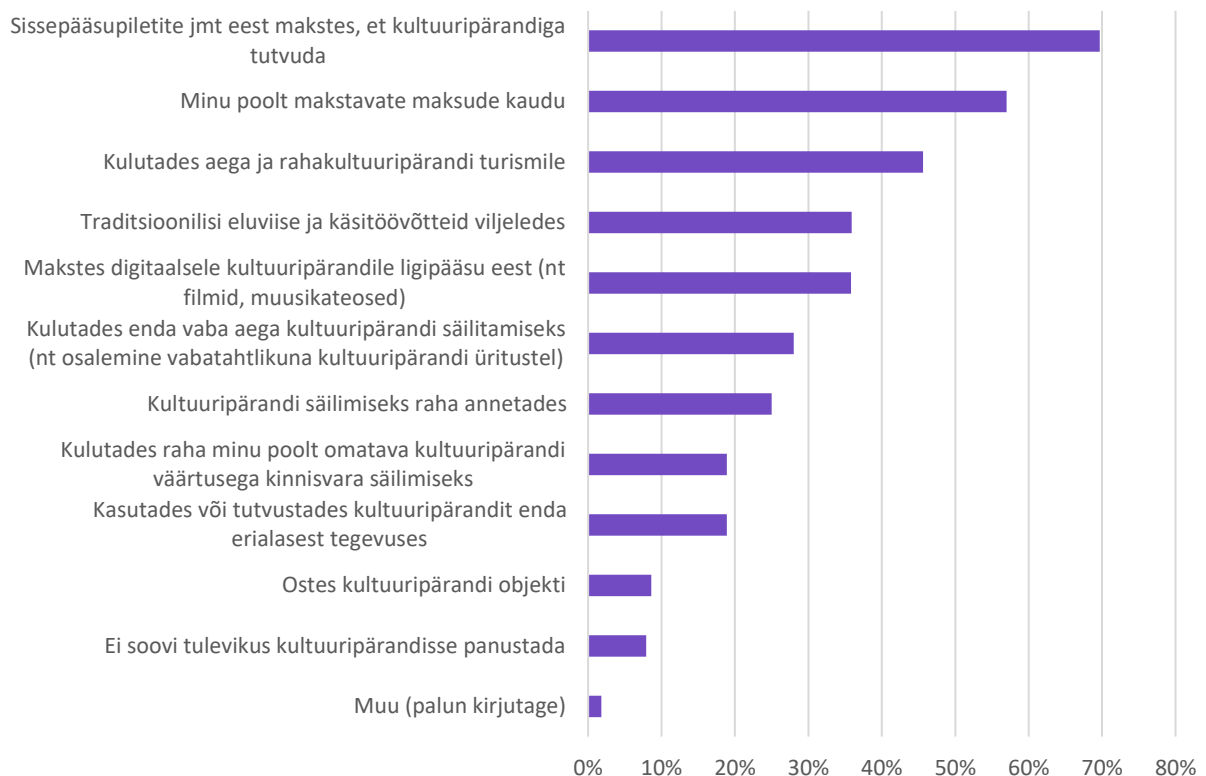
Siinkohal võib kultuuripärandit tutvustavatel asutustel olla abi „Digitaalse kultuuripärandi kättesaadavaks tegemise analüüsi“ tulemustest, mille kohaselt aitaks jõuda e-ressurssideni näiteks parem leitavus Google'i otsimootori kaudu, digitaalse kultuuripärandi andmeid ja teenuseid tutvustavad tegevused ning seosed teiste veebilehtedega (KPMG Baltics OÜ 2022, lk 12). Viimati mainitule aitab muuseas kaasa sotsiaalmeedia: käesolevas uuringuski selgus, et sotsiaalmeedias asjahuvilisi koondavad Eesti grupid ja foorumid võivad olla arvestatavad kultuuripärandi kohta käiva info vahendajad: neid on kasutanud 19% vastanuist (24% 15-24-aastastest). Nii Eesti kui ka rahvusvaheliste kultuuriasutuste veebilehtede ning Eesti kultuuriasutuste sotsiaalmeediakanalite kasutajatena eristuvad aga 55-64-aastased vastanud: nende hulgas oli veebilehtede kasutamine võrreldes teiste vanusegruppidega kõige kõrgem (vastavalt 42% ja 27% selle vanusegrupi vastanutest). Oluline on siinkohal lisada, et võrdlemisi suur protsent neist, kes ei ole internetist kultuuripärandiga seoses infot hankinud, ei välista kultuuripärandi kohta info hankimist muudest kanalitest (nt muuseumidest või raamatukogudest kohapeal, raamatute jm trükiste, erinevate meediakanalite kaudu). Seda kinnitab ka nõustumine väitega „Mind huvitava kultuuripärandi kohta on lihtne infot leida“ - 66% vastanutest, mida on oluliselt enam kui üht või teist veebiallikat kasutanute hulk.

4.3. Kultuuripärandisse panustamine tulevikus

Kultuuripärandisse panustamise valmisoleku puhul (joonis 8) pöörasime tähelepanu erinevatele võimalustele, mille varal saab panustada kultuuripärandisse oma aja või raha kaudu. Erinevad rahalise panustamise viisid väljenduvad kultuuripärandiga tutvumiseks sissepääsupileti eest maksmises (seda märkis küsitluses 70% vastanuist), oma maksude kaudu kultuuripärandisse panustamises (57%, eeskätt tööealised vastanud), kultuuripärandi turismile aja ja raha kulutamises (46%), digitaalsele kultuuripärandile ligipääsu eest maksmises (36%), kultuuripärandi säilitamiseks raha annetamises (25%) ning kultuuripärandi objekti ostmises (9%). Tasub pöörata tähelepanu asjaolule, et sissepääsupileti eest tasumise kaudu kultuuripärandisse panustamist peab tulevikus võimalikuks kaks korda enam inimesi kui tasumist digitaalsele kultuuripärandile ligipääsu eest. Sealjuures nõustusid viimati mainitud väitega enim vähemalt 65-aastased vastanud (65-74-aastaste vanusegrupis 45%, 75 aastaste ja vanemate hulgas 40%).

Ajaliselt panustamise võimalused väljenduvad aga traditsiooniliste eluviiside ja käsitöövõtete viljelemises (36% vastanuist), vaba aja panustamises kultuuripärandi säilitamisse (28%) ning enda erialases tegevuses kultuuripärandi kasutamises või tutvustamises (19%).

Kuidas olete valmis tulevikus kultuuripärandisse panustama?

Joonis 8. Tulevikus kultuuripärandisse panustamise viisid (% vastanutest). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Siin on märgata teatav „lubadus“ või kaalutlus: vabatahtlikuna panustamine nüüd (19% vastanuist, vt peatükis 5.2) võrreldes panustamise valmidusega tulevikus (28%). Sarnane olukord ilmnes ka rahalise panustamise kontekstis: peaaegu kõigi kultuuripärandisse rahalist panustamist eeldavate tegevuste puhul oli tulevikus panustamiseks valmis olijate osakaal suurem kui praegu rahaliselt kultuuripärandi säilimist toetajate oma (23%). Nende kahe teema võrdluses, s.t kultuuripärandi säilitamise toetamine praegu ja erinevad potentsiaalsed rahalise panustamise võimalused tulevikus, ei ole võimatu, et ka käesolevale küsimustikule vastamine ise aitab suurendada arusaamu sellest, missugused on erinevad rahalise panustamise võimalused. Nimelt paiknes praegu kultuuripärandiga seotud tegevustes osalemise küsimus ankeedis eespool, mistõttu ei olnud vastanutel võimalik saada vihjeid tulevikus kultuuripärandisse panustamise võimalusi sisaldavatest küsimustest. Nii võib teadlikkuse uurimise instrumenti ennast elanikkonnas teadlikkuse suurendamisel ära kasutada.

4.4. Kultuuripärandi tähtsus ja kasu

Küsitluses esitati mitmeid kultuuripärandiga seotud väiteid, mis on seotud kultuuripärandi tähendusega nii ühiskondlikul kui ka isiklikul tasandil, samuti kultuuripärandi kaitsega (joonis 9). Väidete analüüs aitab paremini mõista kultuuripärandi tähendust ja väärtust Eesti elanike seas.

Kaks enim toetust pälvinud väidet on seotud kultuuripärandi ühiskondliku olulisusega. Väitega „Kultuuripärand ühendab inimesi“ nõustus täiesti kõigist vastanutest 50%, samas kui 43% nõustus mõnevõrra. Nõustumise poolest teisel kohal olev väide oli „Kultuuripärandi säilitamine on ühiskonna

jaoks oluline“ (täiesti nõus 54%, pigem nõus 37%). Võrdlemisi kõrge oli nõustumine ka väitega „Olen Eesti kultuuripärandi üle uhke“ (täiesti nõus 41%, pigem nõus 43%).

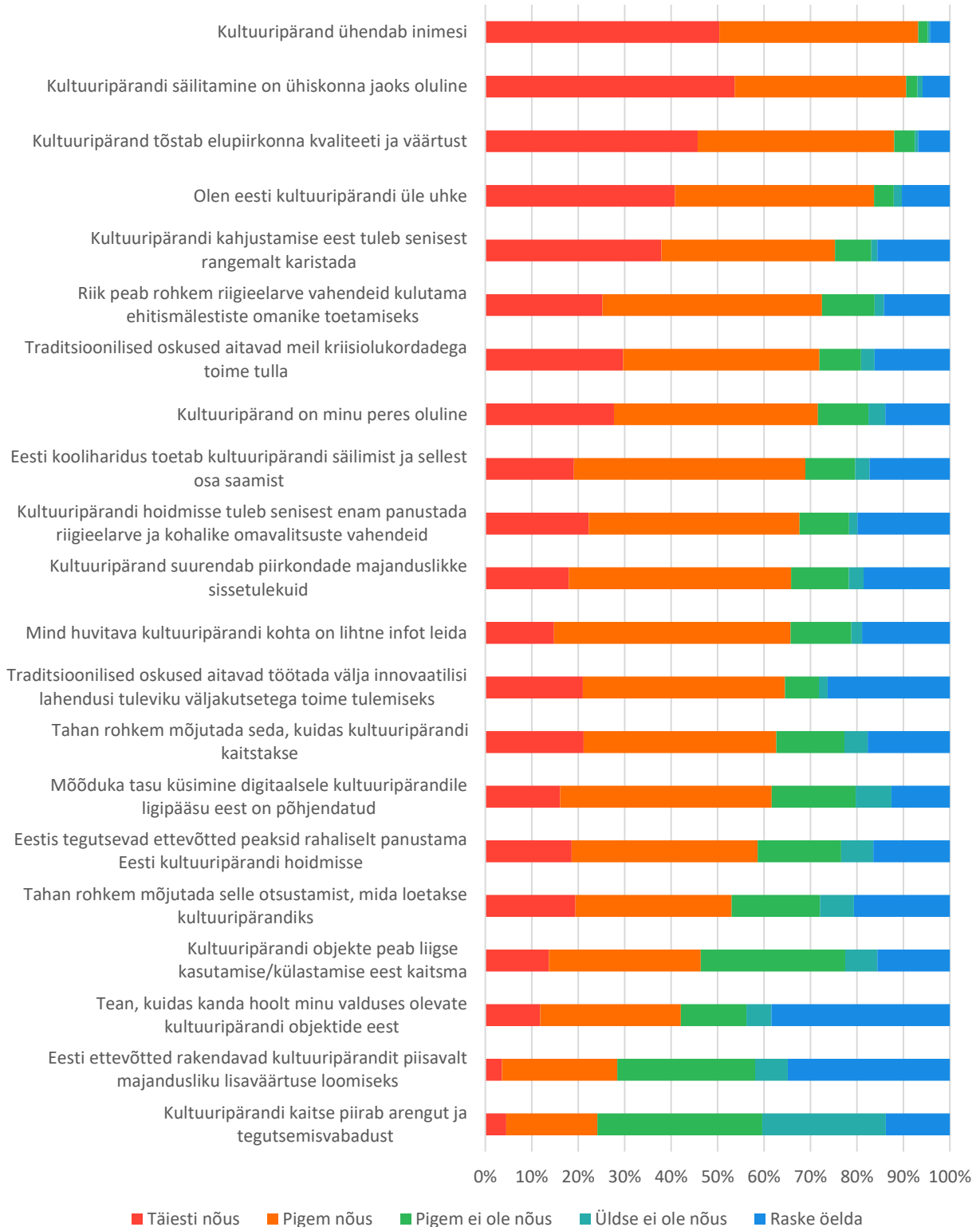
Mis aga puudutab kultuuripärandi mõju elupiirkondadele, siis 46% nõustus, et see tõstab elualade kvaliteeti ja väärtust, samas kui 42% nõustus mõnevõrra.

Märkimisväärselt suur osa nõustus väitega „Kultuuripärandi kahjustamise eest tuleb senisest rangemalt karistada“ (täiesti nõus 38%, 37% pigem nõus).

Keskmisest enam nõustuti ka väidetega, mis on seotud avalike eelarvevahendite kasutamise olulisusega kultuuripärandi säilitamiseks: „Riik peab rohkem riigieelarve vahendeid kulutama ehitismälestiste omanike toetamiseks“ (täiesti nõus 25%, 47% pigem nõus); „Kultuuripärandi hoidmisse tuleb senisest enam panustada riigieelarve ja kohalike omavalitsuste vahendeid“ (täiesti nõus 22%, pigem nõus 45%). Samas seostati vastustes kultuuripärandit ka majandusliku tuluga, 66% vastanutest nõustus täiesti või pigem väitega „Kultuuripärand suurendab piirkondade majanduslikke sissetulekuid“. Ühest arvamust ei ole vastanutel väite „Eesti ettevõtted rakendavad kultuuripärandit piisavalt majandusliku lisaväärtuse loomiseks“ kohta, mille puhul oli suurem ka „Raske öelda“ vastuste osakaal.

Keskmisest mõnevõrra vähem nõustuti väidetega „Kultuuripärandi objekte peab liigse kasutamise/küllastamise eest kaitsma“ (täielikul nõus 14%, pigem nõus 33%). Kultuuripärandis olulist arengu ja tegutsemisvabaduse piirajat ei nähta: väitega „Kultuuripärandi kaitse piirab arengut ja tegutsemisvabadust“ nõustus täielikult või pigem vaid 25% vastajatest.

Mil määral nõustute järgmiste väidetega?

Joonis 9. Kultuuripärandiga seonduvad väited. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Lisaks hea enesetunde pakkumisele ning inimeste ühendamisele võib kultuuripärand mõjutada teisi emotsioone: uhkust kultuuripärandi üle ja selle enda jaoks oluliseks pidamist. Käesoleva uuringu

tulemusi võib mõjutada praegune teatud ainelise kultuuripärandi (hooned, monumendid) ideoloogilisust rõhutav olukord. Kui kõigi vastanute lõikes on nõus väitega „Olen eesti kultuuripärandi üle uhke“ 84% ning eesti rahvusest vastanute puhul 89%, siis vene rahvusest vastajate puhul on nõusolek selle väitega 71%, muust rahvusest vastajatest nõustub selle väitega aga 76%. Võrdluseks, Eurobaromeetri kultuuripärandi uuringu kohaselt on Eestist vastanutest eelnimetatud väitega nõus 86% (Cultural heritage 2017, lk T19). Märgata on, et Eesti kultuuripärand kõnetab enam eesti rahvusest vastanuid. Rahvusega seotud erisusi on ka muude väidetega nõustumises. Vene rahvusest vastanute hulgas on väitega „Kultuuripärandi objekte peab liigse kasutamise/külastamise eest kaitsma“ nõus 36% (võrreldes eesti rahvusest vastanute 50%-ga). Samamoodi on vene rahvusest vastanute hulgas madal nõustumine väitega „Kultuuripärandi hoidmisse tuleb senisest enam panustada riigieelarve ja kohalike omavalitsuste vahendeid“ - 57% võrreldes eesti rahvusest vastanute 72%-ga.

Kultuuripärandist osa saamisega seostuvad kultuuripärandi tarbimise ja tarvitamise teemad, mis ühest küljest on seotud kultuuripärandisse puutuvate omandiküsimuste ja (regionaalsete) majandustegevustega, teisest küljest aga kultuuripärandi kaitse ja säilimisega. Nagu eelnevalt märgitud, on taolised kultuuripärandiga seotud küsimused n-ö kõrvaltvaatajale kõige raskemini hoomatavad (suur „Raske öelda“ vastusevariantide osakaal), samuti võis vastajais tekitada küsimusi sõnastus „... tuleb senisest enam...“ (vt nt küsimus „Kultuuripärandi hoidmisse tuleb senisest enam panustada riigieelarve ja kohalike omavalitsuste vahendeid“), mis eeldab, et vastaja on kursis sellega, missugune on praegune olukord. Samuti on seda tüüpi küsimuste puhul näha, et pärast „Raske öelda“ vastuste osakaalu maha arvamist on toetavate vastuste osakaal (nende hulgas, kel on mingisugune seisukoht) võrdlemisi kõrge. Näiteks nimetatud küsimus riigieelarve ja kohalike omavalitsuste vahendite panustamise kohta on saanud 20% vastuseks „Raske öelda“, kuid ülejäänud vastanutest üle 67% on väitega enamal või vähemal määral nõus, pisut üle 12% vastanuist aga mitte. Võrdluseks: Eurobaromeetri kultuuripärandi uuringus (2017, lk T26) nõustus selle väitega 75% Eesti vastanuist, 12% aga väitega ei nõustunud.

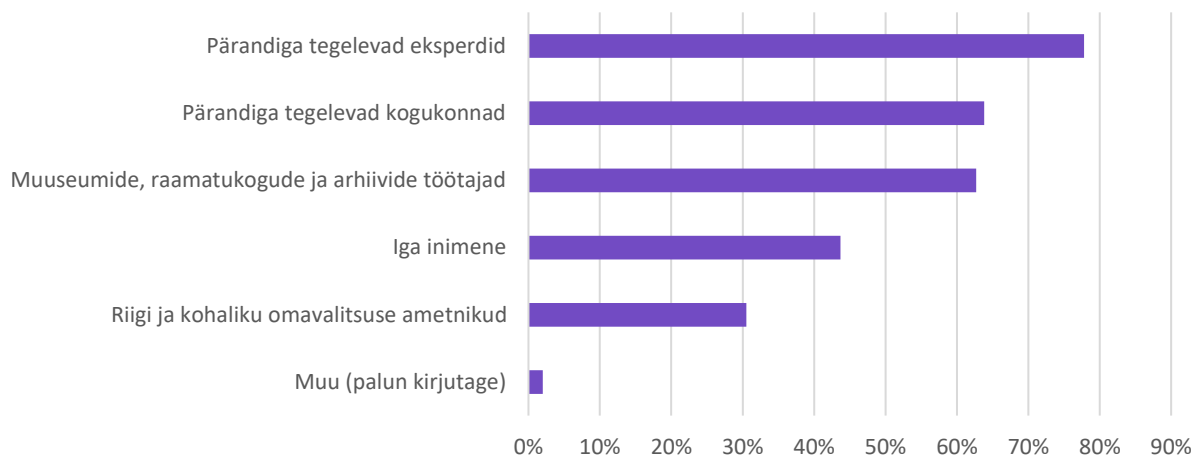
Taolised kultuuripärandi majandamise ja kaitse küsimused on tihedalt seotud kultuuripärandi kestlikkuse ja järjepidevusega ning seetõttu tasub kaaluda, kuidas tutvustada neid kultuuripärandiga seotud teemasid avalikkusele, et inimestel oleks kindlam taolistes küsimustes seisukohta võtta. Erandlikena joonistuvad kultuuripärandi tarbimise ja tarvitamise teemadest välja väited „Kultuuripärandi kaitse piirab arengut ja tegutsemisvabadust“ ja „Eesti ettevõtted rakendavad kultuuripärandit piisavalt majandusliku lisaväärtuse loomiseks“, kus keskmisest kõrgema „Raske öelda“ vastuste osakaalu (vastavalt 14% ja 35%) kõrval on palju ka neid, kes ei ole nende väidetega nõus (63% ja 37%). Nagu eelnevalt märgitud, siis ei mõtestata kultuuripärandit niivõrd majandusliku nähtusena, mistõttu võib siin olla arenguruumi kultuuripärandi tutvustamisel majandusliku lisaväärtuse loojana - seda enam, et paljud vastanuist (88%) on nõus väitega „Kultuuripärand tõstab elupiirkonna kvaliteeti ja väärtus“. Samuti tajutakse kultuuripärandit piirkondade majanduslike sissetulekute suurendajana (selle väitega on nõus 66% vastanuist, kuid 19% ei oska sellele küsimusele vastata). Mingil määral kinnitavad viimati mainitud tulemused Eurobaromeetri kultuuripärandi uuringus (2017, lk T24) esitatud väidet „Euroopa kultuuripärand või kultuuripärandiga seotud tegevused loovad uusi töökohti“, millele vastas nõusolevalt 72% Eesti vastanuist. Oluline on aga märkida, et Eurobaromeetris osalenud teiste riikide võrdluses (EU 28) on Eestis selle väitega nõustujate osakaal (koos Slovakkia) kõige väikesem (Euroopa Liidu keskmine on 79%) - seegi kinnitab praegust arenguruumi kultuuripärandi seostamisel majandustegevusega.

4.5. Kultuuripärandi eest vastutavad osapooled

Mõne nähtuse kultuuripärandiks lugemise osas peetakse sobivaimaks osapooliks valdkonna eksperte. Samas peetakse oluliseks ka kultuuripärandiga seotud kogukonna ning muuseumi-, raamatukogu- ja arhiivitöötajate rolli otsustamisel, mis kuulub kultuuripärandi hulka. Väiksem protsent vastanutest (44%) leiab, et iga inimene peaks saama kultuuripärandiks pidamise otsustes asjas kaasa rääkima.

Vaid 31% vastanutest leiab, et riigi ja kohalike omavalitsuste töötajatel peaks olema õigus otsustada, mis kuulub kultuuripärandi hulka.

Kellel on Teie hinnangul õigus Eestis otsustada, mis kuulub kultuuripärandi hulka?

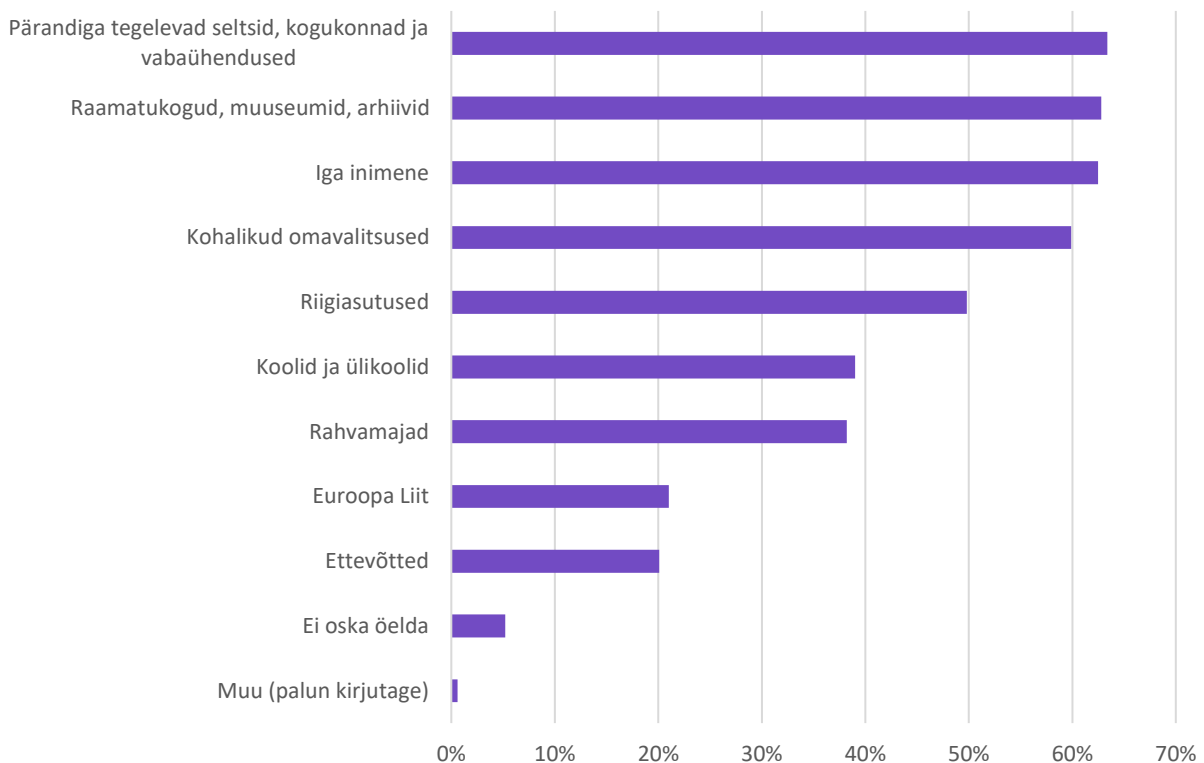

Joonis 10. Kultuuripärandi hulka kuuluvuse otsustamine. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Samuti uuriti küsitluses, keda peetakse vastutavaks Eesti kultuuripärandi säilimise eest. Ligi kaks kolmandikku (63%) vastanutest arvas, et seltsid, kogukonnad ja valitsusvälised organisatsioonid vastutavad Eesti kultuuripärandi säilimise eest. Huvitav on ka see, et 63% vastanutest arvas, et iga inimene vastutab Eesti kultuuripärandi säilimise eest. Sama hulk vastanutest leidis, et kultuuripärandi säilimise eest vastutavad raamatukogud, muuseumid ja arhiivid. Mõnevõrra vähem pidasid vastajaid vastutavaks kohalikke omavalitsusi (60% vastanutest) ja riigiasutusi (50%).

Koole ja ülikoole pidas kultuuripärandi säilimise eest vastutavaks 39% vastanutest, Euroopa Liitu 21%. Ettevõtteid nimetas kultuuripärandi säilimise eest vastutavaks 20% vastanutest. Küsitluses esitatud väitega „Eestis tegutsevad ettevõtted peaksid rahaliselt panustama Eesti kultuuripärandi hoidmisse“ nõustus täiesti 19% ja pigem 40%.

Kes vastutab Teie hinnangul Eesti kultuuripärandi säilimise eest?

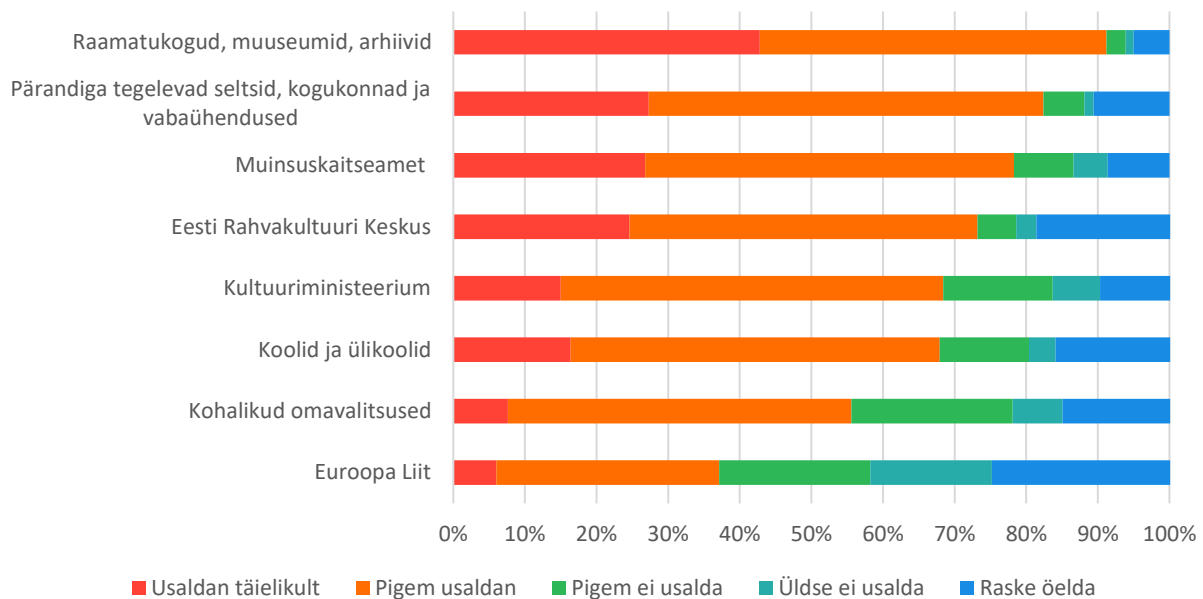
Joonis 11. Kultuuripärandi säilimise eest vastutamine (% vastanutest). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Järgmises graafikus toodud andmed annavad ülevaate eestlaste usalduse tasemest erinevate kultuuripärandi säilimisega seotud institutsioonide suhtes. Tulemused näitavad, et suurem osa vastanutest usaldab teatud määral asutuste tegevust, kusjuures enim usaldatakse raamatukogusid, muuseume ja arhiive, kõige vähem aga Euroopa Liitu. Madal usaldus Euroopa Liidu suhtes on mõnevõrra üllatav, arvestades, et paljud Eesti kultuuripärandi seisukohalt oluliste objektide korrastamisel on olulise panuse andnud Euroopa Liidu toetused (näiteks regionaalarengu fondi vahendid mõisate ja muuseumite arendamisel). Arvatavasti jääb avalikkuse jaoks Euroopa Liidu rahastuse ja läbi viidud tegevuste vaheline seos kaugeks. Eesti kultuuripärandi kaitset praktiliselt korraldavat Muinsuskaitseametit usaldab täielikult või pigem 79% vastanutest, Kultuuriministeeriumi 68%.

Raamatukogud, muuseumid ja arhiivid on loetletud institutsioonide seas kõrgeima usaldusega: 91% vastanutest väitis, et täielikult või osaliselt usaldavad neid organisatsioone. Samuti on kõrgem usaldus pärandiga tegelevate seltside, kogukondade ja valitsusväliste organisatsioonide suhtes (82% usaldab täielikult või osaliselt).

Kohalike omavalitsuste usalduse tase on madalam: vaid 8% vastanutest väitis, et usaldab omavalitsusi kultuuripärandi hoidmisel täielikult, 28% osaliselt.

Mil määral usaldate järgmiste institutsioonide tegevust kultuuripärandi hoidmisel?

Joonis 12. Usaldus institutsioonide vastu kultuuripärandi hoidmisel. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Eelnevast nähtub, et vastanute hinnangul saavad otsustada selle üle, mis kuulub kultuuripärandi hulka, eeskätt pärandiga tegelevad eksperdid, kogukonnad ja mäluasutuste töötajad; iga inimene ise saab kultuuripärandit määratleda 44% uuringus osalenu arvates. Samas, väitega „Tahan rohkem mõjutada selle otsustamist, mida loetakse kultuuripärandiks“ nõustus enamal või vähemal määral 53% vastanutest (19% vastanuist oli selle väitega täiesti nõus, 34% pigem nõus). Eesti kultuuripärandi säilimise eest vastutavad uuringus osalenute hinnangul eeskätt pärandiga tegelevad seltsid, kogukonnad ja vabaühendused, samuti erinevad mäluasutused ja ühtlasi iga inimene (kõigi kolme vastusevariandi puhul 63% vastanuist). Ka väitega „Tahan rohkem mõjutada seda, kuidas kultuuripärandit kaitstakse“ on nõus 63% vastanutest – niisiis on hinnang sellele, kuivõrd iga inimene ise vastutab kultuuripärandi säilimise eest, selgelt seotud sooviga ka ise ses vallas midagi ära teha. Omaette küsimus tekib aga seoses sellega, et kui vastajate hinnangul on iga inimene mingil määral vastutav kultuuripärandi säilimise eest, samuti on igal inimesel õigus otsustada kultuuripärandi üle ning vastajatel endil on ka soov neid protsesse mõjutada, siis missugused kultuuripärandisse panustamise võimalused leiduvad selleks kultuuripärandiga tegelevates organisatsioonides. Näiteks muuseumides on aastate jooksul hakatud juurutama erinevad osalusaktiivsed (Runnel 2014, Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt 2014), raamatukogud toimivad kogukonna ankrutena (Tilga jt 2022). Need tegevused võimendavad külastajaid kas mäluasutuse või kogukonna kontekstis, lubades külastajatel enam siseneda otsustusprotsessidesse, mis traditsiooniliselt on olnud pärandiga tegelevate ekspertide mängumaa (viimati mainitud kinnitab ka käesolev uuring).

Teisalt näitavad käesoleva uuringu tulemused, et oma aja või rahaga panustamisele mõeldakse küll, kuid võimalust näiteks oma aega kultuuripärandi säilitamiseks kulutada näeb 28% vastanuist. Abstraktsemale „Tahan rohkem mõjutada seda, kuidas kultuuripärandit kaitstakse“ väitele on niisiis mõnevõrra lihtsam nõusolevalt vastata, kuid konkreetsemalt oma (ajalistesse ja rahalistesse) ressursidesse süüvides mõeldakse täpsemalt oma võimalustele ja huvidele seoses kultuuripärandiga. Nii pakub kultuuripärandi hoidmise küsimuses tuge kõrge usaldus raamatukogude, muuseumide ja arhiivide (91%), aga ka pärandiga tegelevate seltside, kogukondade ja vabaühenduste (82%) vastu (vt

joonis 12), ning seega on nendele asutustele oluline senisest suurem riigi ja kohalike omavalitsuste poolne tugi kultuuripärandi hoidmisel (selle väitega on nõus 68% vastanutest). Samal ajal võib jooniselt 12 märgata, et kultuuripärandiga seotud tegevusi rahastavatest institutsioonidest on just kohalikud omavalitsused (56% vastanutest) ning Euroopa Liit (37% vastanutest) pälvinud kõige vähem usaldust. Ühest küljest võib oletada, et võrdlemisi madal usaldus võib olla seotud vähese teadlikkusega kultuuripärandisse puutuvatest omandi- ja (regionaal)majanduslikest küsimustest (vt eespool). Samas on võimalik, et sarnaselt mälestusmärkide teisaldamise teemaga võivad usaldust mõjutada ka päevakajalised uudised raamatukogude ja teiste kultuuriasutuste sulgemistest või alarahastatusest erinevates kohalikes omavalitsustes, milleteemaline avalik diskussioon jõudis haripunkti küll küsitluse toimumisajast mõnevõrra hiljem.

5. Kultuuripäranditeadlikkuse pikaajalise seire korraldamine

Kultuuripärandi valdkonna pikaajaliste arengute jälgimiseks ja suunamiseks on otstarbekas kutsuda ellu valdkonna regulaarne seire, korrates kultuuripäranditeadlikkuse küsitlust regulaarsusega, mis arvestab riigi eelarvelisi võimalusi. Küsitlusega kogutakse suur hulk andmeid, millest on võimalik täpsemate analüüside käigus tuvastada trende ja mustreid, mida käesolevas põgusas analüüsis välja ei ole toodud, mis aga aitavad täpsemalt mõista nii pärandi tähendust kui ka pärandist osa saamisega ja pärandi hoidmisega seotud hoiakuid.

5.1. Pärandibaromeeter

Riigi tasandil on soovitatav keskenduda eeskätt mõne võtmenäitaja jälgimisele, rikastades vajadusel kaalutluste aluseks olevaid küsimusi täpsema andmeanalüüsiga. Uuringu käigus kujundati valitud küsitluse vastustest **pärandibaromeeter**, tööriist, mis lihtsustab päranditeemade valdkonna muutuste jälgimist. Pärandibaromeeter on abivahend kogu ühiskonna tasandil kultuuripärandiga seotud arengute kirjeldamiseks, näiteks ajalooliste paikade, mälestiste, muuseumide ja kogude väärtuse ja olulisuse hindamiseks ühiskonnas ja selle olulisuse ühiskonnas kommunikeerimist. Pärandibaromeeter toetab ka erinevate kultuuripärandiga seotud sõnumite edastamist. Kultuuripärand on ühiskonna identiteedi oluline komponent ning selle säilitamine ja edendamine tulevaste põlvkondade jaoks toetab Eesti kultuurilist tähtsust eneseteadvus. Kultuuripärand omab majanduslikku väärtust, toetab ühiskonna sidusust ja kestlikku arengut.

Pärandibaromeeter on koondatud erinevatest komponentidest, millest igaüks on vajalik kultuuripärandi mitmekülgseks hindamiseks. Võimalikke seiratavaid keskseid komponente käsitleti uuringu tööühmas, lõpliku valiku tegi Kultuuriministeerium valdkonna poliitika kujundajana arengukava „Kultuur 2030“ strateegilistele eesmärkidele tuginedes. Komponentid hõlmavad pärandist osa saamist, pärandisse panustamist, pärandi olulisust ja tähendust (vt ka ptk 2). Kõik need valdkonnad ja pärandibaromeetri komponendid mängivad olulist rolli pärandi säilimise ja edendamise tagamisel tulevaste põlvkondade jaoks.

Pärandibaromeetrisse hõlmatud küsimustele ja koondnäitajatele on omistatud kokkuleppelised kaalud, hõlbustamaks muutuste kirjeldamist ühtse koondnäitajana. Muutuste kirjeldamise tähendus avaldub eelkõige jätku-uuringu (kordusküsitluse) läbiviimise järgselt, võimaldades näidata võtmenäitajate muutusi.

Tabel 3 Pärandibaromeetri komponendid

Valdkond	Küsimus	Hõlmatud vastusevariandid	Tulemus 2023	Kaal	Kaalitud tulemus
Pärandist osa saamine	Kui sageli osalete erinevates kultuuripärandi tegevustes?	Vastanute osakaal, kes osalevad vähemalt kolmes tegevuses sageli	11%	20	2
Pärandist osa saamine	Kui olulised on Teie jaoks järgmised põhjused kultuuripärandiga seotud tegevustes	Osakaal vastanutest, kes pidasid väga oluliseks või pigem oluliseks	82%	10	8

	osalemisel? Hea enesetunde saamine				
Pärandisse panustamine	Kuidas olete valmis tulevikus kultuuripärandisse panustama?	Vastanute osakaal, kes on valmis vähemalt ühel viisil panustama	92%	20	18
Pärandisse panustamine	Kas olete nõus tulevikus kultuuripärandisse panustama piletite jmt eest makstes, et tutvuda kultuuripärandiga?	Vastusevariandi valinud respondentide osakaal	70%	10	7
Pärandisse panustamine	Kas olete nõus tulevikus kultuuripärandisse panustama makstavate maksude kaudu?	Vastusevariandi valinud respondentide osakaal	57%	10	6
Pärandisse panustamine	Kas olete nõus tulevikus kultuuripärandi säilimiseks raha annetama?	Vastusevariandi valinud respondentide osakaal	25%	10	3
Pärandi tähendus ja olulisus	Mil määral nõustute järgmiste väidetega? Kultuuripärand on minu peres oluline	Osakaal vastanutest, kes nõustusid täiesti või pigem	72%	10	7
Pärandi tähendus ja olulisus	Mil määral nõustute järgmiste väidetega? Kultuuripärand tõstab elupiirkonna kvaliteeti ja väärtust.	Osakaal vastanutest, kes olid täielikult nõus	88%	10	9
Pärandibaromeeter				100	60

Kultuuripärandist osa saamise kontekstis hõlmab pärandibaromeeter koondnäitajat osakaaluna vastanutest, kes osalevad vähemalt kolmes pärandialases tegevuses. 2023. aasta tulemuste kohaselt osaleb 11,4% vastanutest vähemalt kolmes pärandiga seotud tegevuses sageli. Populaarsemad viisid kultuuripärandist osa saamiseks on ehitatud pärandobjektide külastamine (20% külastab sageli) ja looduslike pärandobjektide külastamine (20% külastab sageli), rahvakalendri tähtpäevade tähistamine (sageli tähistab 16% vastanutest), digitaalse kultuuripärandi kasutamine (sageli 11% vastanutest). Kolmes tegevuses osalemise arvutusse hõlmati ka muud osa saamise viisid, lisaks ka vastusevariant „muu“. Täpsemalt on pärandist osa saamist kirjeldatud peatükis 4.2. Soovitatav arengusuund on, et mitmes kultuuripärandiga seotud tegevustes osalevate Eesti elanike osakaal suureneb.

Läbi viidud küsitluse käigus hinnati erinevate põhjuste olulisust vastajate jaoks kultuuripärandist osa saamisel. Enam levinud põhjused (väga oluline + pigem oluline) olid 2023. aasta küsitluse tulemuste kohaselt teadmiste ja oskuste rikastamine ning kultuuripärandi säilitamine (vt täpsemalt ptk 4.2). Pärandibaromeetrisse on osalemise põhjustest hõlmatud hea enesetunde saamine, mille 2023. aasta küsitluses märkis osalemise motivaatorina 82% vastanutest (väga oluline + pigem oluline). Soovitatav tulevikuareng on nende vastanute osakaalu suurenemine, kes peavad hea enesetunde saamist pärandist osa saamisel väga või pigem oluliseks põhjuseks.

Kultuuripärandisse panustamise koondnäitajana hõlmab pärandibaromeeter nende vastanute osakaalu, kes on tulevikus valmis vähemalt ühel viisil kultuuripärandisse panustama. 2023. aasta küsitluse tulemuste alusel olid enam levinud tulevikus panustamise viisid kultuuripärandiga tutvumiseks sissepääsupileti eest maksmine, oma maksude kaudu kultuuripärandisse panustamine, kultuuripärandi turismile aja ja raha kulutamine, digitaalsele kultuuripärandile ligipääsu eest maksmine, traditsiooniliste eluviiside ja käsitöövõtete viljelemine. Täpsemalt on tulevikus panustamise valmisolekut kirjeldatud peatükis 4.3.

Vähemalt ühel viisil on 2023. aasta küsitlustulemustele tuginedes valmis kultuuripärandisse tulevikus valmis panustama 92% vastanutest. Lisaks koondnäitajale on pärandibaromeetrisse hõlmatud teatud kultuurivaldkonna arengukava eesmärkide seisukohalt keske tähtsusega panustamise viisid: piletite jmt eest tasumine (70% vastanuist on valmis sellisel kujul panustama), makstavate maksude kaudu panustamine (57%), kultuuripärandi säilimiseks raha annetamine (25%). Soovitud areng tulevikus panustamise valmisoleku kontekstis on nii koondnäitaja kui ka iga pärandibaromeetrisse hõlmatud panustamise viisi puhul nende vastanute osakaalu suurenemine, kes on valmis tulevikus kultuuripärandisse vastaval viisil panustama.

Pärandi tähenduse ja olulisuse kontekstis hõlmab pärandibaromeeter keskmise näitajana kaht väidet, mille osas vaadeldakse nendega nõustumise määra. Väideteks on „Kultuuripärand on minu peres oluline“ (2023. aastal täiesti või pigem nõus 72%) ning „Kultuuripärand tõstab elupiirkonna kvaliteeti ja väärtust“ (88%). Väidetest esimene seostub eelkõige pärandi tähtsusega isiklikul tasandil, seevastu pärand elukeskkonna kvaliteedi mõjutajana on enam seotud pärandi ühiskondliku kasuga. Mõlema väite osas on soovitud arengusuund väitega nõustujate osakaalu suurenemine.

5.2. Andmete kättesaadavaks tegemine ja analüüs

Kultuuripäranditeadlikkuse küsitluse käigus kogutud andmestik on ühelt poolt sisendifoks pärandialase poliitika kujundamisel, arengute seirel ja võimalike sekkumiste mõju hindamisel, teisalt aga märksa laiemale uurijate ja huviliste ringile. Seetõttu peab küsitlustulemsute andmete kättesaadavaks tegemine toetama eeskätt kaht eesmärki - soodustama kooskasutust muude valdkonda kirjeldavate põhiandmetega ning tagama andmetele ligipääsu täpsemate jätkuanalüüside teostamiseks.

Küsitluse oluliste tulemuste avalikkusega jagamiseks on otstarbekas kasutada Statistikaameti poolt pakutavaid funktsionaalsusi - valdkondade juhtimislaudu ning Tõetamme rakendust. Tõetamm on Statistikaameti ja Riigikantselei juhtimisel loodud riigi oluliste näitajate infot sisaldav rakendus, mis sisaldab juba ka Kultuuriministeeriumi valdkonna näitajaid (näiteks kultuurielus osalemine). Tõetamme haldab Statistikaamet. Täpsem info valdkondade arengute jälgimiseks on koondatud valdkondlikele juhtimislaudadele, kus kuvatakse valitud, konkreetse valdkonnaga seotud võtmenäitajad. Rakenduses sisalduvad nii Statistikaameti kui ka teiste poolt loodud usaldusväärsed andmed, mis võimaldab koos kuvada ka erinevaid peatükis 3.4 kirjeldatud olulisi andmeid. Näiteks on rakenduses leitav heaolu arengukava 2016-2023 mõõdikute ajakohane seis.

Juhul, kui kultuuripäranditeadlikkuse kordusküsitlustes kogutakse andmed selliselt, et need on esinduslikud ka kohalike omavalitsuste tasandil, on otstarbekas andmete avaldamine ka minuomavalitsus.ee portaalis, mis laiendab oluliselt eri valdkonna andmete asukohapõhise koos kasutamise võimalusi.

Küsitluse alusandmete kättesaadavaks tegemiseks on soovitatav kasutada Eesti avaandmete teabevärvat. Avaandmed on tasuta andmed, mis on kõigile antud vabalt kasutamiseks, taaskasutamiseks ja jagamiseks ning mida saab kasutada äriliste ja mittetulunduslike ettevõtmiste käivitamiseks, uuringute läbiviimiseks ja andmepõhiste otsuste tegemiseks. Avaandmete teabevärv pakub kõigile võimaluse avaandmeid tarbida ning visualiseerida, koondades endas ka avaandmete põhjal loodud kasutuslood (Eesti avaandmed). Avaandmete portaalis on näiteks Rahandusministeeriumi poolt avalikustatud anonümiseeritud kujul avaldatud kohalikes omavalitsustes elukeskkonna ja avalike teenustega rahulolu küsitluse 2022. aasta andmed. Kultuuriministeeriumi vallatavast teabest on teabevärvavas avalikustatud muuhulgas loomeliitude andmekogu avaandmed ja Eesti Spordiregistri avaandmed.

Kasutatud allikad

- ▶ Adell, N., Bendix, R. F., Bortolotto, C., Tauschek, M. (2015). Between imagined communities and communities of practice-participation, territory and the making of heritage. Universitätsverlag Göttingen. <https://library.open.org/handle/20.500.12657/32470>.
- ▶ Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational behavior and human decision processes, 50(2), lk 179-211.
- ▶ Bachmann, T. (2009). Reklaamipsühholoogia. 3.täiend trükk, Tallinn, Kirjastus Ilo.
- ▶ Battis-Schinker, E., Al-Alawi, S., Knippschild, R., Gmur, K., Książek, S., Kukuła, M., Belof, M. (2021). Towards quality of life indicators for historic urban landscapes-insight into a German-Polish research project. Environmental and Sustainability Indicators, 10, 100094.
- ▶ Cultural Access and Participation (2013). Special Eurobarometer 399. European Commission.
- ▶ Cultural Heritage (2017). Special Eurobarometer 466. European Commission.
- ▶ Dubois, B. (2000). Understanding the Consumer. Pearson Education Limited.
- ▶ Eesti avaandmed. <https://avaandmed.eesti.ee/>.
- ▶ Eesti Entsüklopeedia, 7. köide. Kirje rahvakultuur, lk 674.
- ▶ Eesti Folkloorinõukogu arengukava 2021-2025 <https://folkloorinoukogu.ee/wp-content/uploads/2021/04/Eesti-Folkloorinoukogu-arengukava-2021-2025.pdf>.
- ▶ Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2021
- ▶ Elanike rahulolu uuring. <https://minuomavalitsus.ee/muud-toolauad/elanike-rahulolu-2022>.
- ▶ ESSnet-CULTURE European Statistical System Network on Culture FINAL REPORT (2012).
- ▶ European Cultural Values (2007). Special Eurobarometer 278. European Commission.
- ▶ Fusté-Forné, F., Nguyen, T. (2018). Communities of practice, identity and tourism: Evidence on cultural heritage preservation in world heritage sites. Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development, 9(18), lk 1-22.
- ▶ Galloway, S. (2006). Cultural participation and individual quality of life: A review of research findings. Applied Research in Quality of Life, 1(3), lk 323-342.
- ▶ IFLA (2022). Documentary Heritage Making a Difference. International Federation of Library Associations and Institutions News, November 23. <https://www.ifla.org/news/documentary-heritage-making-a-difference/>.
- ▶ Jagodzińska, K., Sanetra-Szeliga, J., Purchla, J., Van Balen, K., Thys, C., Vandesande, A., Van der Auwera, S. (2015). Cultural Heritage Counts for Europe: Full Report.
- ▶ Jeon, M. M., Kang, M. M., Desmarais, E. (2016). Residents' perceived quality of life in a cultural-heritage tourism destination. Applied Research in Quality of life, 11(1), lk 105-123.
- ▶ Kantar TNS (2021). Kulttuuriperintöbarometri 2021. Museovirasto, ympäristöministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. https://www.museovirasto.fi/uploads/Museovirasto-kulttuuriperint%C3%B6barometri-2021_Kantar-TNS.pdf.
- ▶ Konsa, K. (2017). Kuidas tekib pärand? Pärandiloomes protsess kultuuri ja looduspärandi näitel. Ajalooline Ajakiri, 4(162), lk 493-514.
- ▶ Konsa, K. (2019). Digitaalne mälu. HITSA. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/digihum/files/digitaalne_malu_kurmo_konsa.pdf.
- ▶ KPMG Baltics OÜ (2022). Digitaalse kultuuripärandi kättesaadavaks tegemise analüüs. <https://www.nlib.ee/sites/default/files/L%C3%B5pparuanne.pdf>.
- ▶ Kultuuri arengukava 2021-2030 (Kultuur 2030). <https://www.kul.ee/media/3567/download>.

- ▶ Kultuuripärandi digiteerimine 2018-2023 tegevuskava (2018). <https://www.kul.ee/media/190/download>.
- ▶ Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon, 27.10.2005. <https://www.riigiteataja.ee/akt/218052021003>.
- ▶ Kuutma, K. (2007). Kultuuripärand. - Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Toim Tiiu Jaago. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <https://argikultuur.folklore.ee>.
- ▶ Margry, P. J. (2011). Memorializing a controversial politician: the “heritagization” of a materialized vox populi. Toim. P. J. Margry, C. Sánchez-Carretero. In: Grassroots memorials: the politics of memorializing traumatic death (lk 319-345). New York, Oxford: Berghahn.
- ▶ McLean, F. (2006). Introduction: Heritage and identity. International Journal of Heritage Studies, 12(1), lk 3-7.
- ▶ Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mittekülastajate uuring. 2018. <https://www.kul.ee/media/336/download>.
- ▶ Muinsuskaitseeadus (RT I, 19.03.2019, 13). <https://www.riigiteataja.ee/akt/MuKS>.
- ▶ Neljandik, T. (2007). Pärandkultuuri objektide eksponeerimine. Toim. Lembitu Tarang jt. Väike pärandkultuuri käsiraamat (lk 132-141). Tartu: Eesti Loodusfoto.
- ▶ Nyaupane, G. P., Timothy, D. J. (2010). Heritage awareness and appreciation among community residents: perspectives from Arizona, USA. International Journal of Heritage Studies, 16(3), lk 225-239.
- ▶ Paadam, K., Ojamäe, L. (2021). Vanalinna elanike ja kinnisvaraomanike ootuste kaardistus: pärand, elukeskkond, turism. Uringuaruanne. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool. https://www.visittallinn.ee/static/files/021/vanalinna_elanike_ja_kinnisvaraomanike_ootuste_kaardistus.pdf.
- ▶ Powell, G., Groves, S., Timos, J. (2011). ROI of Social media: how to improve the return on your social marketing investment. Singapore: John Wiley & Sons.
- ▶ PKÜ tegevus. Pärandkoosluste Kaitse Ühenduse kodulehekülg. http://www.pky.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2.
- ▶ Reilly, S., Nolan, C., Monckton, L. (2018). Wellbeing and the historic environment. Threats, Issues and Opportunities for the Historic Environment. Historic England. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/wellbeing-and-the-historic-environment/wellbeing-and-historic-environment/>.
- ▶ Runnel, P. (koost) (2014). Osalus muuseumides. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- ▶ Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (toim)(2014). Democratising the Museum: Reflections on Participatory Technologies. Peter Lang.
- ▶ Rüütel, I., Tiit, E-M. (2005). Päriskultuur Eestis - kellele ja milleks. I osa. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ▶ Shimray, S. R. (2019). Ways to Create Awareness on Cultural Heritage: An overview. Library Philosophy and Practice (ejournal). 2577. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2577>.
- ▶ Soovitus, mis käsitleb dokumendipärandi, sh digitaalsel kujul, säilitamist ja ligipääsu sellele, 17. 11. 2015. ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni peakonverents. https://unesco.ee/public/Recommendation_concerning_the_preservation_of_and_access_to_documentary_heritage_including_in_digital_form.pdf.
- ▶ Taçon, P. S., Baker, S. (2019). New and emerging challenges to heritage and well-being: A critical review. Heritage, 2(2), lk 1300-1315.
- ▶ Tarang, L. (2007). Mets kui kultuurinähtus. Eesti metsades leiduva pärandkultuuri olukorrast ja hoiust. Toim. L. Tarang jt. Väike pärandkultuuri käsiraamat (lk 9-13). Tartu: Eesti Loodusfoto.

- ▶ Tilga, K., Lepik, K., Linno, M. (2022). Raamatukogu kui kogukonna ankur: kvalitatiivne kirjandusülevaade. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2021, lk 16-27. Tallinn: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.
- ▶ Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon. Vastu võetud 17.10.2003, Jõustumise kp: 27.04.2006 - <https://www.riigiteataja.ee/akt/12736412>.
- ▶ Valme, V. (2018). Vanavanemate päeval kutsutakse vanu lugusid koguma. Kultuur.err.ee, 9. sept. <https://kultuur.err.ee/859854/vanavanemate-paeval-kutsutakse-vanu-lugusid-koguma>.
- ▶ Wenger, E. (1998). Communities of practice: Learning as a social system. Systems thinker, 9(5), lk 2-3.

Lisa 1. Küsitlusuuring

Uuringu käigus viidi läbi kvantitatiivanalüüs koostöös küsitlusfirmaga Norstat.

Küsitlus teostati kombineeritud meetodil veebi- ja telefoniintervjuudena proportsioonides 80% CAWI (veeb) ja 20% CATI (telefon). Telefoniküsitluse teel on paremini võimalik kätte saada internetti vähe kasutavad vastajad. Antud uuringu puhul koguti telefoni teel vastuseid 65-aastastelt ja vanematelt vastajatelt, sest selle sihtrühma puhul on interneti kasutamine märgatavalt väiksem võrreldes nooremate vanusegruppidega.

Norstat on rahvusvahelise uuringuorganisatsiooni ESOMAR liige ning järgib ESOMARi reegleid ja kvaliteedistandardeid. Norstati veebipaneeli kuulub üle 24 800 professionaalsete standardite järgi värvatud vastaja ning sinna on kutsutud vastajad juhuslikkuse alusel teistest uuringutest (peamiselt telefoniküsitlustest), tagades erinevate sotsiaaldemograafiliste gruppide esindatuse veebiuuringute valimis ning andmete kõrge kvaliteedi. Veebipaneeli värbamise ja haldamise protsesside aluseks on kvaliteedistandardid ISO 9001 ja ISO 20252:2019. Küsitluskeskkond on turvaline, tagab vastuste konfidentsiaalsuse ja välistab korduva ankeedi täitmise sama vastaja poolt, on kohandatud töötama igas seadmes, sh nutitelefonis.

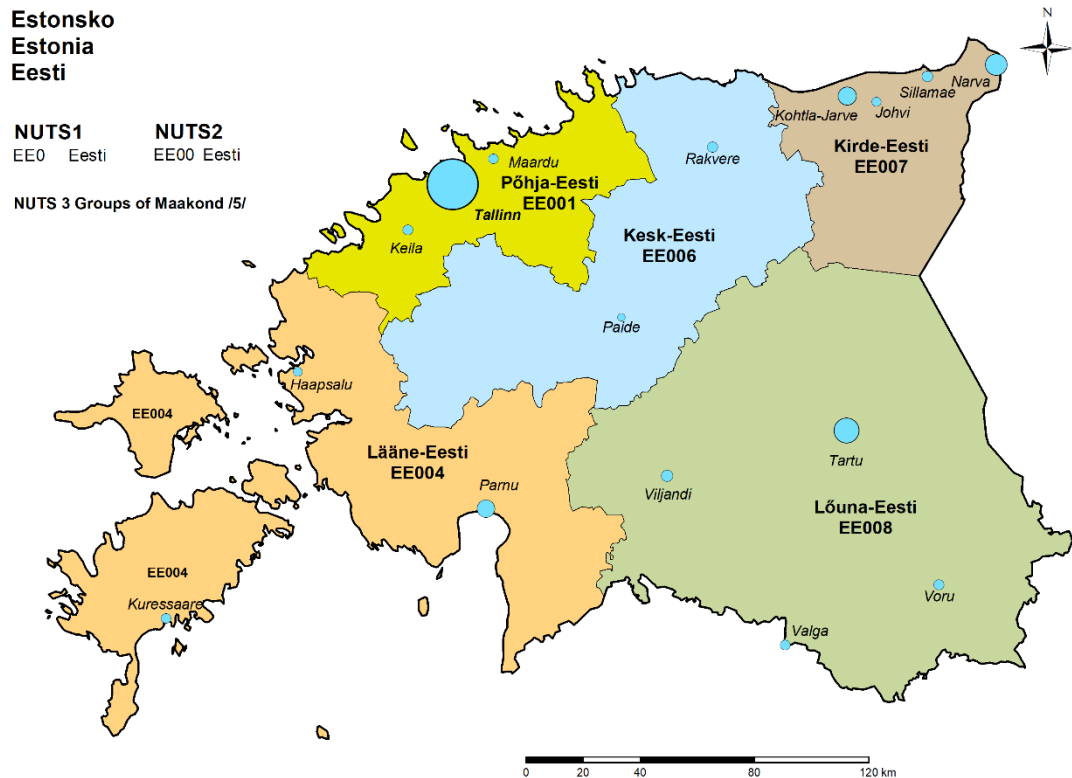
Norstati tehnoloogia toel läbi viidavad telefoniküsitlused (computer assisted telephone interviewing, CATI) võimaldavad saavutada juhuvalimeid tagades erinevate sotsiaaldemograafiliste gruppide esindatuse ning andmete kõrge kvaliteedi. Vastajaga isikliku kontakti saavutamine aitab tõsta keeruliste uuringute andmekvaliteeti.

Norstati telefonikeskuses töötab 40 telefoniküsitlajat, kes saavad pidevat lisaväljaõpet kaasaegsete IT-lahenduste kasutamiseks ja kõrge kvaliteedistandardi hoidmiseks. Kvaliteedistandardi tagamiseks teostatakse telefoniuuringutele regulaarseid kvaliteedikontrolle. Kontrollitakse minimaalselt 10% kogu intervjuudest. Norstat järgib oma tööprotsessides kõiki Euroopa Liidu ja Eestis kehtivaid andmekaitseõudeid.

Norstat programmeeris ankeedi veebi- ja telefoniküsitluseks Norstati uuringuplatvormil. Küsimustikku testiti eesti ja vene keeles, et see oleks ankeedi nõuetele vastav ning kõik üleminekud ja juhised oleksid paigas. Seejärel edastati uuringu testlink töörühma liikmetele, testimise tulemuste alusel täiendati küsitlusankeeti. Kui ankeedis said parandused tehtud, siis alustati pilootuuringuga, mis viidi läbi 19.01-20.01.2023. Piloodis koguti 94 vastust: 64 vastust veebist ja 30 vastust telefoni teel. Norstat ja klient vaatasid andmed üle ning kuna kõik oli soovide kohaselt paigas, otsustati küsitlemist jätkata.

Põhiküsitlus viidi läbi 23.01-03.02.2023, kokku koguti 1002 vastust. Terve küsitluse jooksul jälgis Norstati projektijuht igapäevaselt andmekogumist, et andmefailis oleks kõik korrektne, ei oleks puudulikke vastuseid ja kõik üleminekud toimiksid. Samuti jälgiti uuringu kvootide täitumist, et valim oleks esinduslik soo, vanuse ja maakonna lõikes. Selleks saadeti kutseid ainult vajalikele sihtrühmadele. Küsitlusele vastamisele kulus keskmiselt 12 minutit.

Selleks, et saavutada esinduslik valim, oli ainukeseks küsitluses osalemise tingimuseks, et vastaja oleks 15-aastane või vanem. Esinduslik valim värvati Eesti NUTS-regioonide põhjal, milleks on EE001 Põhja-Eesti - Harju maakond; EE004 Lääne-Eesti - Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond; EE009 Kesk-Eesti - Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond; EE00A Kirde-Eesti - Ida-Viru maakond; EE008 Lõuna-Eesti - Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond (vt ka järgnev joonis).

Joonis 13. Eesti jagunemine NUTS regioonideks. Allikas: Norstat

Järgmise samateemalise küsitlusuuringu läbiviimisel on esmatähtis läbiviidud uuringuga võrreldavuse tagamine, mistõttu muudatuste tegemine küsitlusankeedis või meetodikas peab olema kaalutletud ja põhjendatud otsus. Võimalik on näiteks küsitlusele teatud teemaplokkide lisamine, ent see võib tingida vajaduse mõne uurimisküsimuse välja jätmiseks, et tagada ankeedi mõistlik pikkus.

Küsitlustulemuste analüüsi käigus tuvastati allolevad puudused või mitmetimõistetavused, mille osas tuleb järgmise küsitlustulemuse läbiviimisel kaaluda muudatuste tegemist. Siin on toodud ka teemavaldkonnad, mis jäeti 2023. aasta küsitlusest mõistliku ankeedimahu huvides välja.

1. Organisatsioonide (osapoolte) hulgast puudub UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), kellel on kultuuripärandiga oluline puutumus.
2. Küsimuse „Missuguseid veebiallikaid olete kasutanud kultuuripärandi kohta info hankimiseks (näiteks COVID19-piirangute ajal)?“ vastusevariant „Ei ole kultuuripärandi kohta infot hankinud“ võib olla mitmeti mõistetav ja tõlgendatav, sest võib tähendada nii info hankimist veebist kui ka info hankimist üldse (erinevatest allikatest).
3. Küsimuse „Kui sageli Te osalete järgmistes tegevustes?“ puhul on väitele „Tähistan rahvakalendri tähtpäevi“ vastamisel tõlgendamise võimalus, kuna vastusevariant „Sageli“ võib vastaja jaoks tähendada nii põhiliste tähtpäevade (nt jõulud-jaanid) tähistamist igaaastaselt kui ka ajalist sagedust (tähistan sageli, seega tähistan lisaks vastlaid, volbrit, künnipäeva, seitsmemagajapäeva jms).
4. Küsimustes „Kes vastutab Teie hinnangul Eesti kultuuripärandi säilimise eest?“ ja „Mil määral usaldate järgmiste institutsioonide tegevust kultuuripärandi hoidmisel?“ käsitletavat organisatsioonid ja osapooled peaksid olema kooskõlas või omavahel kattuma.
5. Kodukandi pärimusega seotud küsimused.

6. Isiklikus elus harrastatavad rahvakombed.
7. Traditsioonide säilitamise vs traditsioonide teisenemise temaatika.
8. Küsimus „Kui olulised on Teie jaoks järgmised põhjused kultuuripärandiga seotud tegevustes osalemisel?“ võiks sisaldada ka varianti, mis viitaks identiteedi tugevdamisele.
9. Enam rõhku võib olla vajalik pöörata kliimamuutuste, linnastumise jm suurte trendide tajutavale mõjule kultuuripärandile.
10. Tulevikus kultuuripärandisse panustamise viiside loend ei pruugi olla ammendav.
11. Kaaluda tuleks küsitluse läbiviimist selliselt, et tulemused oleksid esinduslikud kohalike omavalitsuse täpsuses, mitte regionaalselt.

Lisa 2. Küsitluses osalejad

Osalejad määrati kindlaks nende vanuserühmade, asukoha, asula tüübi, keele, sissetuleku, hariduse, rahvuse ja muude asjakohaste tegurite põhjal.

Vanuse poolest jagunesid osalejad erinevatesse vanuserühmadesse, vanuses 15 kuni 75+ aastat. Enamik osalejaid olid vanuses 25-64 aastat, kuid vanuseline jagunemine oli väga ühtlane. Osalejaid jagus ka erinevatesse Eesti paikadesse, sealhulgas nii linna- kui maapiirkondadesse. Keele osas rääkis suurem osa osalejatest põhikeelena eesti keelt, väiksem osa aga vene keelt. Osalejad esindasid ka erinevaid sissetulekutasemeid, kusjuures märkimisväärne osa vastanutest ei soovinud oma sissetulekut avaldada. Hariduse osas olid osalejad erineva haridustasemega, enamikul oli vähemalt keskharidus. Suur osa vastanutest oli ka kõrgharitud. Osalejad esindasid ka erinevaid rahvusi, seejuures enamus oli eestlasi, väiksem osa venelasi, esindatud olid ka soomlased ja ukrainlased, aga ka osad teised rahvused. Kokkuvõttes esindavad uuringus osalejad Eesti rahvastikku vanuse, asukoha, keele, sissetuleku, hariduse ja rahvuse poolest.

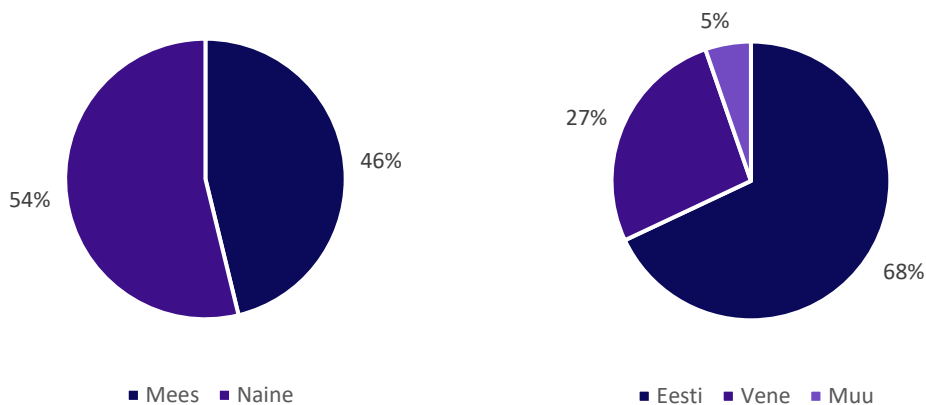
Tabel 4. Eri vastajarühmad ja nende protsentuaalne hulk osalejatest. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Sugu	%	Igakuine sissetulek	%
Mees	46,20%	Kuni 450 eurot	8,20%
Naine	53,80%	451 kuni 800 eurot	15,60%
Keel		801 kuni 1150 eurot	10,00%
Eesti	70,10%	1151 kuni 1500 eurot	9,00%
Vene	29,90%	1501 kuni 1900 eurot	3,60%
Vanus		1901 kuni 2300 eurot	2,80%
15–24	11,70%	2301 eurot või enam	4,10%
25–34	17,00%	Ei soovi vastata	46,70%
35–44	16,80%	Haridustase	
45–54	15,70%	Algharidus	2,30%
55–64	15,70%	Põhiharidus	12,30%
65–74	11,70%	Keskharidus	39,70%
75+	11,60%	Kõrgharidus	25,70%
Rahvus		Magistri- ja/või doktorikraad	18,00%
Eesti	68,00%	Põhi tegevusala	
Vene	26,70%	Täistööajaga või osalise tööajaga töötav	60,10%
Muu	5,30%	Töötu, töötotsija, mittetöötav	6,70%

Asulatüüp	Üliõpilane või õpilane	10,00%
Linn	Pensionär	24,30%
Alev, alevik, linna lähiala		
Maapiirkond		

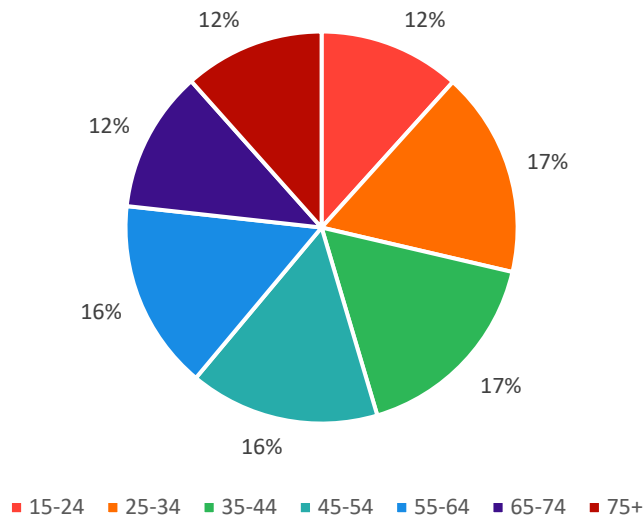
Küsitlusest võttis osa 1002 osalejat. Valimist jäeti välja alla 15-aastased.

Sooliselt oli valimis 46% mees- ja 54% naissoost vastajaid. Rahvuse osas olid suurem osa osalejatest (68%) eestlased. Eesti keeles soovis vastata 70% vastanutest. Vene keelt eelistasid aga 30% vastanutest.

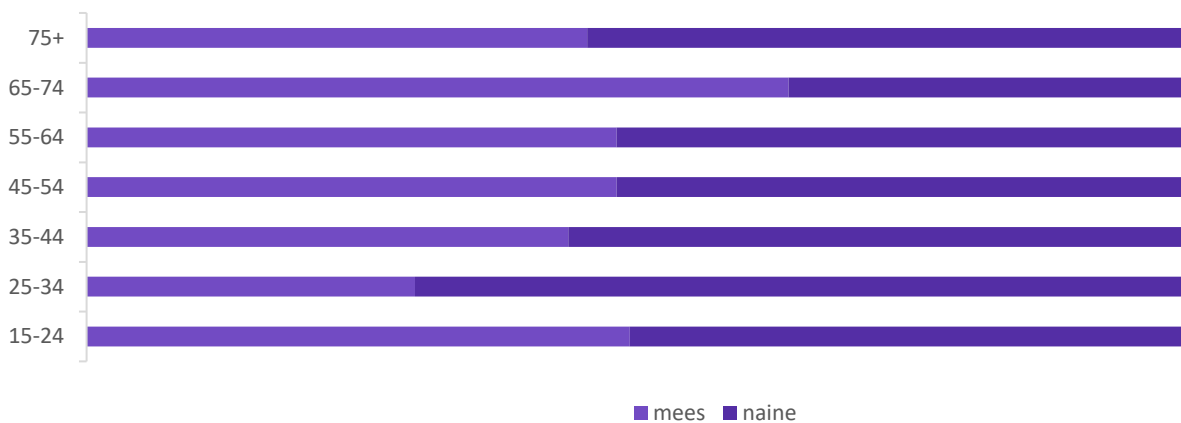
Joonis 14. Demograafiline jagunemine (sugu, rahvus). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Vastanud jaotati seitsmesse vanusgruppi. Kõige rohkem olid esindatud 25-34-aastased ja 35-44-aastased, mõlema puhul moodustasid rühmad 17% vastanutest. Vähem olid esindatud noored (15-24-aastased), 65-74-aastased ning 75-aastased ja vanemad, esindades umbes 12% vastanutest rühma kohta. 16% vastanutest esindasid nii 45-54-aastaseid kui ka 55-64-aastaseid.

Joonis 15. Respondentide vanuseline jagunemine. N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

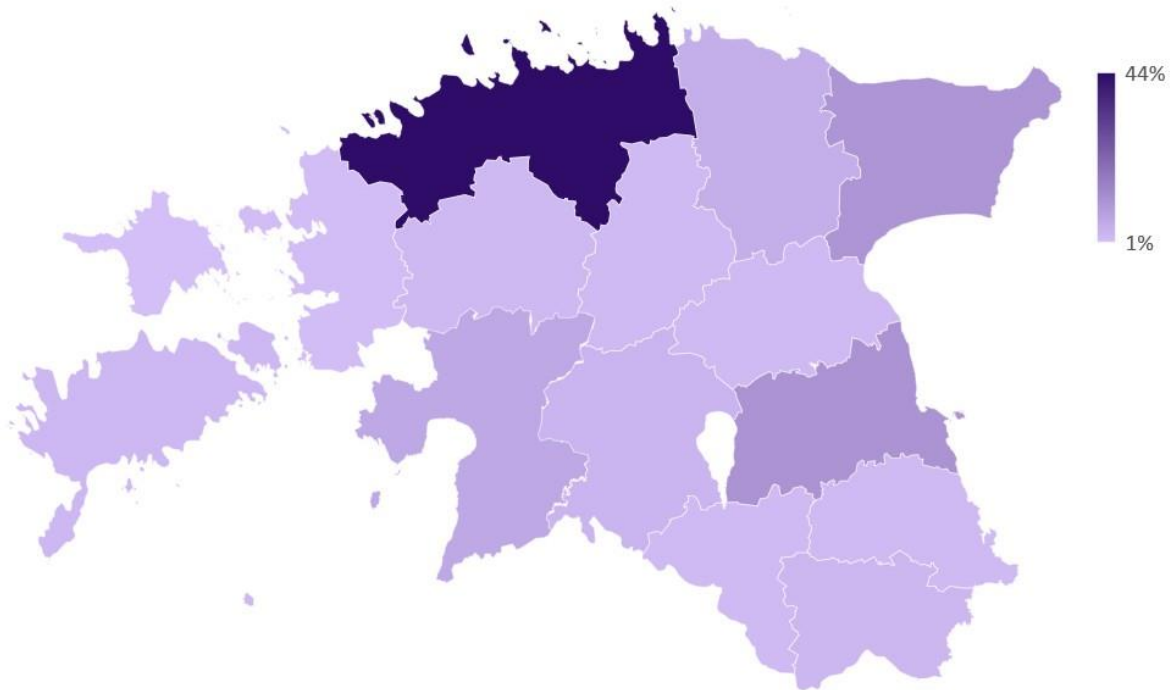
Uuringus oli enamikus vanuserühmades sooline esindatus tasakaalustatud, mehed ja naised osalesid uuringus võrreldavas proportsioonis.

Joonis 16. Demograafiline jagunemine (vanus ja sugu). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Uuringus oli väga mitmekesine valim asukoha poolest. Kõik Eesti maakonnad olid esindatud Eesti üldise demograafilise näitajaga sarnases proportsioonis, esindades üldjoontes laiemat elanikkonda.

Maakondadest oli enim esindatud Harjumaa, mis moodustas 44% vastanutest. Esindatuselt teine maakond oli Tartumaa, mis on koduks 12%-le vastanutest. Kolmas enim esindatud maakond oli Ida-Virumaa, mis moodustas 11% osalejatest. Küsitluses osales mitmekesine ja esinduslik valim, mis on oluline uuringu tulemuste üldistatavuse tagamiseks.

Joonis 17. Demograafiline jagunemine (maakonnad). N = 1002. Allikas: kultuuripäranditeadlikkuse küsitlus 2023 (EY, Norstat)

Demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnuste põhjal võib väita, et uuringus osalejad esindavad Eesti elanikkonda laiemalt.

Lisa 3. Kultuuripärandi mõistega seonduvad märksõnad

Jrk nr	Top30 märksõnad eesti keeles	Sõnade esinemissagedus	Jrk nr	Top30 märksõnad vene keeles	Sõnade esinemissagedus
1.	kirjandus	83	1.	литература	76
2.	kunst	81	2.	история	62
3.	keel	79	3.	архитектура	50
4.	arhitektuur	75	4.	язык	46
5.	laulupidu	63	5.	памятники	41
6.	ajalugu	60	6.	традиции	37
7.	muusika	60	7.	искусство	34
8.	rahvarõivad	54	8.	музыка	30
9.	ehitised	49	9.	культура	28
10.	muuseumid	49	10.	память	25
11.	traditsioonid	39	11.	музеи	19
12.	kultuur	37	12.	живопись	16
13.	kombed	33	13.	театр	16
14.	mälestusmärgid	30	14.	книги	14
15.	hooned	30	15.	народ	10
16.	eesti keel	28	16.	обычаи	8
17.	rahvatants	27	17.	ценность	6
18.	teater	27	18.	поколения	6
19.	mõisad	27	19.	национальн...	6
20.	rahvalaul	25	20.	кино	5
21.	raamatud	23	21.	фольклор	5
22.	vanalinn	23	22.	религия	4
23.	loodus	21	23.	еда	4
24.	väärtus	21	24.	скульптура	4
25.	vana	21	25.	старый_город	4
26.	kirikud	19	26.	певческий праздник	4
27.	rahvus	19	27.	песни	3
28.	maalid	17	28.	творчество	3
29.	rahvustoit	16	29.	наследство	3
30.	suitsusaun	14	30.	ЮНЕСКО	3